

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΤΕ

Πτυχιακή Εργασία

Αποτύπωση Ιερού Ναου Παναγίας Καθολικής στην Γαστούνη Ηλείας

Κουλούρη Κωνσταντίνα

Ευαγγελία Τζουμερκιώτη

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Χαραλαμπίδης

ΠΑΤΡΑ 2015

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Κωνσταντίνα Κουλούρη & Ευαγγελία Τζουμερκιώτη, 2015 Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών του Ανώτατου Τεχνολογικού Ιδρύματος Πατρών δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Ευχαριστίες

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε υπό την επίβλεψη του καθηγητή μας Νίκου Χαραλαμπίδου. Στον κύριο Νίκο οφείλουμε τις θερμές μας ευχαριστίες για την καθοδήγηση και την υπομονή που έδειξε καθ' όλη τη διάρκεια διεκπαιρέωσης της παρούσας πτυχιακής.

Τέλος θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειες μας για την ανυπολόγιστη ηθική και ψυχική υποστήριξη και τη συμπαράσταση που μας πρόσφεραν όλον αυτό τον καιρό.

Περιεχόμενα

Πνευματικά δικαιώματα.....	ii
Ευχαριστίες.....	iii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1. Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα	2
1.1 Ο συμβολισμός στον ορθόδοξο ναό.....	5
1.2 Οι ανάγκες του ναού σήμερα	10
2. Ο Ιερός Ναός της Παναγίας της Καθολικής.....	12
3. Η αναχρονολόγηση του Ναού της Παναγίας της Καθολικής στη Γαστούνη	14
3.1.1 Η επιγραφή της αψίδας.....	17
3.1.2 Η επιγραφή της δυτικής εισόδου	18
3.2 Οι κτήτορες Καλληγόπουλοι.....	20
3.3 Η χρονολόγηση	21
3.4 Η ένταξη της ανεγέρσεως του μνημείου στο φραγκοκρατούμενο Μοριά	22
4. Βασικές Αρχές Σχεδίου	24
4.1 Τι είναι το AutoCAD;	24
4.2 Τι είναι το CADware;	25
4.3 Πόσο εύκολο είναι το CADware;	25
4.4 Πόσο αλλάζει το περιβάλλον του AutoCAD	25
το CADware;.....	25
4.5 Χαρακτηριστικά του CADware	25
5. Αρχιτεκτονικά Σχέδια.....	29
5.2 Κατόψεις	33
5.3 Τομές.....	35
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	37
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	38

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ασχοληθήκαμε με τα αρχιτεκτονικά σχέδια του Ναού της Παναγίας της Καθολικής στην περιοχή Γαστούνη Ηλείας. Παρακάτω θα μιλήσουμε για την Αρχιτεκτονική των Ναών στην Ελλάδα και στη συνέχεια θα επικεντρωθούμε στο Ναό της Παναγίας της Καθολικής καθώς και στον τρόπο σχεδίασης των αρχιτεκτονικών σχεδίων. Η αφορμή για την επιλογή της πτυχιακής αυτής ήταν μια εκδρομή που είχαμε πραγματοποιήσει πριν ένα χρόνο στη Γαστούνη.

1.Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα

Σήμερα, σπάνια στην χώρα μας μια νεόδμητη εκκλησία γίνεται έστω και θέμα συζήτησης σε αρχιτεκτονικούς κύκλους και ακόμα σπανιότερα θα αναφερθεί σε ένα περιοδικό αρχιτεκτονικής, εν αντιθέσει με ένα βιβλίο ιστορίας αρχιτεκτονικής που κατά κύριο λόγο ασχολείται με ναούς και λοιπά θρησκευτικά κτίρια. Γιατί λοιπόν ενώ στην Ελλάδα κτίζονται ακόμη και σήμερα πολλές εκκλησίες, αυτές δεν είναι άξιες λόγου έστω και σαν δείγμα της αρχιτεκτονικής της εποχής τους, την στιγμή που παλιότερες αυτών ήταν τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα. Εύλογα θα αναρωτηθεί κανείς γιατί οι εκκλησίες που κτίζονται σήμερα στον ελλαδικό χώρο δεν αποτελούν αρχιτεκτονικές λύσεις άξιες λόγου;

Με δεδομένο ότι η σύγχρονη εκκλησία παρουσιάζεται παγιωμένη στα πρότυπα της βυζαντινής ναοδομίας, παρά την εξέλιξη και τις μεταβολές των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών, μία διεξοδικότερη ματιά στις αρχές των βυζαντινών ναών κρίνεται απαραίτητη. Όπως είναι φυσικό δεν θα γίνει αναφορά σε όλη την εξέλιξη των εκκλησιών από επικρατήσεως του χριστιανισμού διότι κάτι τέτοιο ήδη έχει ήδη γίνει στα βιβλία ιστορίας της αρχιτεκτονικής και δεν είναι, άλλωστε, δυνατόν να συμβεί στο παρόν κείμενο. Ωστόσο, λίγα λόγια για την εξέλιξη της βυζαντινής ναοδομίας είναι απαραίτητα.

Πριν το Διάταγμα των Μεδιολάνων το 313 μ.Χ. οι Χριστιανοί, στον καιρό των διωγμών, συναθροίζονταν σε ιδιωτικές οικίες ή σε υπόγειους ταφικούς χώρους (Κατακόμβες) όπου και τελούσαν τις θρησκευτικές τους τελετές, με ένα τελετουργικό που, φυσικά δεν είχε παγιωθεί ακόμα. Τα σπίτια αυτά, που ανήκαν σε πιστούς, τα *domi ecclesiae* (από το αρχαιοελληνικό "εκκλησία" που δηλώνει τον τόπο συνάθροισης), έπρεπε να προσαρμοστούν κάθε φορά στις αντίστοιχες λατρευτικές ανάγκες. Αργότερα, μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού, οι οικίες-εκκλησίες δεν ήταν ικανές να δεχτούν τον μεγάλο αριθμό των πιστών που συνέρεε και τότε άρχισε ουσιαστικά η αναζήτηση μεγαλύτερων κτιρίων που θα στέγαζαν τις λατρευτικές ανάγκες του Χριστιανισμού, κτιρίων που, σε αντίθεση με τους ειδωλολατρικούς ναούς της εποχής, θα παρουσιάσουν σύμφωνα με τον Π. Μιχαήλ μια "στροφή προς τα έσω" 01. Πρόκειται για μια τάση που, είτε λόγω συνήθειας των πιστών να λατρεύουν τα Θεία σε εσωτερικούς χώρους λόγω διωγμών, είτε λόγω επιρροών από τον Ιουδαϊσμό, είτε για να υπάρξει αυτή η αντίθεση με τους παγανιστές, τελικά επικράτησε στην Χριστιανική ναοδομία, ανεξαρτήτως δόγματος.

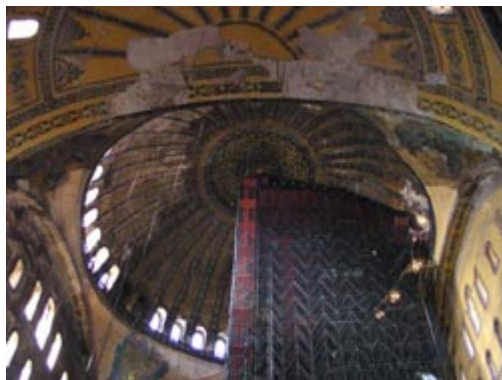
Σε αυτή τη φάση εμφανίζεται η χριστιανική βασιλική και υπάρχουν πολλές απόψεις για την εμφάνισή της, με επικρατέστερη ότι αποτελεί αξιοποίηση της ρωμαϊκής βασιλικής 02. Ασχέτως, η επιτυχία της βασιλικής ως κτίριο έγκειται στο γεγονός ότι τα κλίτη της μπορούσαν εύκολα να διαπλατυνθούν και το κτίριο να επιμηκυνθεί, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες του εκκλησιάσματος. Συνηθέστερα τα κλίτη ήταν τρία ή πέντε και το μεσαίο υπερυψωνόταν για δημιουργία φωταγωγού για τον επαρκή φωτισμό του κτιρίου ενώ αργότερα προστίθενται και κλίτη κάθετα στα άλλα και έτσι προκύπτουν οι βασιλικές με εγκάρσιο κλίτος και οι σταυρικές βασιλικές. Η άλλη κατηγορία ναών της εποχής είναι τα περικέντρα κτίρια στα οποία πάλι γίνεται εφαρμογή ρωμαϊκών και ελληνιστικών προτύπων (Θόλοι, διοικητικά κτίρια κ.α.).

Αυτά είναι συνήθως κυκλικά ή οκτάγωνα και εν αντιθέσει με τις βασιλικές στις οποίες τονίζεται ο κατά μήκος άξονας, σε αυτά τονίζεται ο κατακόρυφος, προσδίδοντας έτσι μια

αίσθηση συγκεντρώσεως, ηρεμίας και ψυχικής ανάτασης. Όμως δεν είχαν την ικανότητα να μεγαλώνουν σε όγκο με την ίδια ευκολία, όπως μια βασιλική. Και στις δύο περιπτώσεις όμως, τα κατασκευαστικά προβλήματα των κτιρίων είχαν ήδη λυθεί στο παρελθόν από Έλληνες και Ρωμαίους και ήταν έτοιμα για να χρησιμοποιηθούν από τη νέα θρησκεία. Η στέγαση όπως είναι φυσικό ήταν από ξύλο, αν και από τον 4ο αιώνα αρχίζει να εφαρμόζεται μέθοδος κτισίματος θόλων και καμάρων χωρίς ξυλότυπο ενώ αρχίζουν οι τεχνίτες να αναζητούν και ελαφρότερα υλικά για την πραγματοποίησή τους, εγκαταλείποντας τους βαρείς, χυτούς ρωμαϊκούς θόλους.

Στην παλαιοχριστιανική περίοδο προστίθεται η κόγχη στην ανατολική πλευρά της βασιλικής και αργότερα κατά τον 5ο αιώνα εμφανίζεται ο νάρθηκας στις εκκλησίες, που αποτελεί το μέρος στο οποίο συγκεντρώνονταν οι κατηχούμενοι για να παρακολουθήσουν το πρώτο τμήμα της Θείας Λειτουργίας, ενώ μπροστά στον ναό υπάρχει το αίθριο, στο οποίο γίνεται και μέρος του τελετουργικού. Κατόπιν, ο ναός αποκτά και δεύτερο εσωτερικό όροφο, το υπερώο, το οποίο εκτείνεται πάνω από τον νάρθηκα και λόγω της χρήσης του γρήγορα ονομάζεται γυναικωνίτης. Ήδη από τον 4ο αιώνα η Αγ. Τράπεζα από κινητή και ξύλινη γίνεται σταθερή και λίθινη ενώ τοποθετείται το φράγμα που αργότερα θα εξελιχθεί στο τέμπλο για να χωρίσει το ιερό από τον κυρίως ναό.

Στην Πρωτοβυζαντινή περίοδο και κατά τον 6ο αιώνα εισέρχονται και αφομοιώνονται στοιχεία Σασανιδικά (Περσικά) και φαίνεται ότι στην συγκεκριμένη περίοδο επικρατούν νέες τάσεις και αντιλήψεις για τον χώρο και την διακόσμηση. Επίσης, τώρα βρίσκει και την επίλυση του προβλήματος της στεγασέως τετράγωνου χώρου με τρούλο αφού η παλαιοχριστιανική λύση με τη μετάβαση από τετράγωνο σε οκτάγωνο και σε κύκλο αντικαθίσταται με τη στήριξη με σφαιρικά τρίγωνα, μία λύση που βρήκε την πιο επιτυχημένη εφαρμογή της στην Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης. Έτσι, αρχίζει και κυριαρχεί σιγά-σιγά ο τρούλος που κατασκευάζεται από τούβλα. Με αυτόν τον τρόπο η βασιλική αλλάζει τελείως μορφή αφού πλέον σε αυτήν έχουμε και τονισμό του κατακόρυφου άξονα χάρις στον θόλο που τοποθετείται στα διασταυρούμενα κλίτη, κάτι που παλαιότερα υπήρχε μόνο στους περίκεντρους ναούς. Πέραν αυτού όμως, ο ημισφαιρικός τρούλος, που δεσπόζει στα κτίρια της εποχής, επιτρέπει στο φως να εισέλθει από ψηλά και κατορθώνει έτσι να πάρει το συμβολισμό του ουρανού που είναι πολύ σημαντικός για την ορθόδοξη πίστη. Πράγματι, στην Αγία Σοφία, ο τρούλος δίνει την εντύπωση ότι κρέμεται από τον ουρανό .

Ο τρούλος της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινούπολης

Έτσι, ο Ορθόδοξος ναός γίνεται μια συμβολική μικρογραφία του κόσμου για τον πιστό, με τον Παντοκράτορα να δεσπόζει στο κέντρο του τρούλου-ουρανού και την Παναγία στην κόγχη του Ιερού να ενώνει τον Ουρανό με τη Γη. Επιπλέον πραγματοποιείται και η αποκρυστάλλωση του τελετουργικού της Θείας Λειτουργίας³ (ήδη είχαν γραφτεί Θείες Λειτουργίες στα μέσα του 4ου αιώνα από τον Μ. Βασίλειο και τον Ιωάννη το Χρυσόστομο) και καθιερώνεται το τριμερές ιερό, καθώς, πλην της κεντρικής κόγχης τοποθετούνται άλλες

δυο εκατέρωθεν, η Πρόθεση βόρεια και το Διακονικό νότια (το οποίο εμφανιζόταν σαν ξεχωριστός χώρος και σε πολύ παλιότερες εκκλησίες).

Κατά τον 8ο με 10ο αιώνα ο τύπος της βασιλικής με τρούλο συνεχίζει να εξελίσσεται και οι εξωτερικές του διαστάσεις πλησιάζουν όλο και πιο πολύ το τετράγωνο. Ενώ εσωτερικά τα διασταυρούμενα κλίτη που στηρίζουν τον θόλο σχηματίζουν σταυρό με το εγκάρσιο κλίτος να φτάνει ως τους εξωτερικούς τοίχους. Προκύπτει έτσι ο σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός με τρούλο που φαίνεται όμως ότι ο τύπος αυτός κατάγεται περισσότερο από παλιότερα σταυρικά κτίσματα.

Αργότερα κατά τον 10ο με 12ο αιώνα παρουσιάζονται και οκταγωνικοί ναοί στους οποίους η στήριξη είναι οκταγωνική ενώ ο χώρος, τετράγωνος χάρη στα κυκλικά ημιχώνια που εισήχθησαν κατά τον 11ο αιώνα από την Περσία. Γενικότερα παρουσιάζεται μια τάση να ελαφρώσει η κατασκευή, αφού με την άριστη κατασκευή των θόλων και την στήριξη τους σε τόξα οι αρχιτέκτονες καταφέρνουν να διαλύσουν τους βαρείς εξωτερικούς τοίχους σε σειρές από πεσσούς και κίονες και να τοποθετήσουν ανάμεσα τους ανοίγματα, αφόρτιστα στοιχεία και ελαφρούς τοίχους πλήρωσης. Κατά τον 13ο αιώνα, ενώ συνεχίζονται οι μεγάλες και πολυτελείς εκκλησίες, παρά τις οικονομικές δεινότητες τις αυτοκρατορίας, εμφανίζεται και ο σταυρεπίστεγος ναός στον οποίο δεν υπάρχει τρούλος.

Είναι προφανές ότι η ναοδομία κατά τη διάρκεια των Βυζαντινών χρόνων μόνο στάσιμη δεν έμεινε, αφού διαρκώς εισάγονται νέες λύσεις για τη βελτίωση της οικοδόμησης των ναών, τόσο σε αρχιτεκτονικό και κατασκευαστικό επίπεδο, όσο και στο επίπεδο δογματικών συμβολισμών. Μπορεί να δει κανείς ότι ο ναός εξελίσσεται μαζί με την Ορθόδοξη πίστη και την τεχνολογία της εκάστοτε εποχής. Και αν οι δογματικοί συμβολισμοί μέσα στο ναό παγιώνονται κατά τη Μεσοβυζαντινή εποχή, δεν ισχύει το ίδιο και για την καθ' εαυτή ανοικοδόμηση του κτίσματος.

Η εξέλιξη αυτή φαίνεται να διακόπτεται μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και την κατάκτηση των Βυζαντινών περιοχών από τους Οθωμανούς. "Η κατάλυση του βυζαντινού κράτους το 15ο αιώνα στον ελλαδικό χώρο αυτόματα μεταφράστηκε σε ένα σταμάτημα του χρόνου με αποτέλεσμα να προκύψει ένα πολιτισμικό απολίθωμα, με στόχο την διατήρηση της βυζαντινής παράδοσης σαν μέσο θρησκευτικής- εθνικής επιβίωσης"⁰⁴. Το αποτέλεσμα που παρήχθη κατά τους 4 αιώνες της τουρκοκρατίας ονομάζεται "μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική", όρος λίγο προβληματικός αφού αναφέρεται περισσότερο στην χρονική περίοδο παρά σε κοινά χαρακτηριστικά.

Στους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας, μέχρι και τις αρχές του 17ου, διατηρούνται βυζαντινά πρότυπα (αγιορίτικος τύπος), αλλά με το πέρασμα του χρόνου τα κοινά γνωρίσματα με την βυζαντινή ναοδομία μειώνονται στο ελάχιστο. Πράγματι, ελλείπει ενός κοινού συστήματος αναφοράς στο υπόδουλο έθνος προκύπτει μία διάσπαση τοπικού χαρακτήρα. Δηλαδή, χωρίζεται σε μεγάλες τοπικές ενότητες στις οποίες μάλιστα μπορούν εκτός από τα κοινά τους στοιχεία να διακριθούν και οι ίδιες ξένες επιδράσεις. Δυτικές επιδράσεις στα βενετοκρατούμενα μέρη, ανατολικές στα τουρκοκρατούμενα ή και συνδυασμός αυτών.

Τα κτίσματα τους πρώτους αιώνες της περιόδου είναι κυρίως καθολικά μονών, ενώ αργότερα, όταν χαλαρώνει ο τουρκικός έλεγχος αρχίζουν και χτίζονται περισσότερες εκκλησίες. Όπως είναι φυσικό, οι συνθήκες δεν επέτρεπαν την παραγωγή τεχνολογικών και καλλιτεχνικών θαυμάτων. Οι μάστορες της εποχής στράφηκαν σε απλές και λιτές μορφές του παρελθόντος. Στην ηπειρωτική Ελλάδα επικράτησε κυρίως ο τύπος της τρίκλιτης (ή και μονόκλιτης) ξυλόστεγης βασιλικής με δίκλινη στέγη (απ' την οποία εξέιχε μόνον ο τρούλος, αν αυτός

υπήρχε). Στην νησιωτική προτιμήθηκε η μονόκλιτη βασιλική με κτιστό θόλο. Σε αυτήν, μάλιστα, εντελώς αντίθετα με τα υστεροβυζαντινά παραδείγματα έγινε χρήση βαριών λιθοδομών με πολύ μικρά ανοίγματα, ενώ οι εξωτερικές επιφάνειές τους είναι πάντα επιχρισμένες. Παρουσιάζεται έτσι ένα εσωτερικό σκοτεινό στο οποίο τα υλικά είναι ευτελή. Όμως απαντούν και άλλα στοιχεία με άμεση επίδραση από την κοσμική αρχιτεκτονική (σαχισιά, ανοίγματα σαν σχισμές-πολεμίστρες, κ.α.)⁰⁶.

Εν ολίγοις τα κτίσματα δεν είχαν καμία απολύτως σχέση με την μεγαλοπρέπεια του παρελθόντος και κάτι τέτοιο ήταν κατά κάποιον τρόπο επιβεβλημένο. "Οι ναοί αυτοί είναι μικρής κλίμακας και φτωχοί σε διάκοσμο για να μην ανταγωνίζονται τα αντίστοιχα ισλαμικά, ακόμα και σε περιοχές με αμιγή ελληνικό πληθυσμό"⁰⁷. Παρ' όλα αυτά, οι παραδοσιακοί αυτοί μάστορες συνέβαλαν τα μέγιστα στη διατήρηση, εξέλιξη και συνέχιση της Βυζαντινής παράδοσης μέχρι την εποχή μας και έχουν αφήσει πίσω τους πολύ αξιόλογα δείγματα παραδοσιακής ναοδομίας, μιας τέχνης που συνεχιζόταν μέχρι και τα πρώτα χρόνια του 19ου αιώνα, κυρίως εκτός των μεγαλύτερων πόλεων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Και είναι αυτό ακριβώς το κομβικό σημείο από το οποίο ο νεοέλληνας ναοδόμος παρέλαβε την ευθύνη να συνεχίσει αυτήν την παράδοση αιώνων.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

01. Χαρ. Μπούρας, *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής, Τόμος Β', σελ. 30-33*

02. ομοίως, σελ. 39-57

03. ομοίως, σελ. 148

04. Δημ. Φιλιππίδης, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική, σελ. 60*

05. Χαρ. Μπούρας, "Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα μετά την Άλωση", *Αρχιτεκτονικά Θέματα 1969, σελ. 164 - 172*

06. Δημ. Φιλιππίδης, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική, σελ. 61*

07. ομοίως, σελ. 60

1.1 Ο συμβολισμός στον ορθόδοξο ναό

Στον ορθόδοξο ναό υπάρχουν στοιχεία αναντικατάστατα τα οποία απέκτησαν συμβολικό χαρακτήρα που εκφράζουν και βασικές δογματικές αλήθειες²⁵. Σίγουρα το στοιχείο του συμβολισμού είναι άκρως απαραίτητο για ένα θρησκευτικό κτίριο, ίσως και σημαντικότερο από την ίδια την λειτουργικότητα του. Και αυτό διότι η εκκλησία δεν είναι ένα απλό κτιριακό κέλυφος που καλείται να στεγάσει κάποιες λειτουργίες, αλλά σύμφωνα με τον Π. Μιχαήλ "Εκκλησία εστίν επίγειος ουρανός εν η ο Θεός ενοικεί και εμπεριπατεί."²⁶. Και σαν Οίκος Θεού δεν μπορεί παρά να διέπεται έντονα από το στοιχείο της θρησκευτικότητας και της κατάνυξης και σίγουρα η διαφοροποίησή του από ένα κοσμικό κτίριο πρέπει να είναι έντονη και ξεκάθαρη.

Έτσι από νωρίς, κάποια στοιχεία, δομικά ή μη, χρησιμοποιήθηκαν με συμβολικό χαρακτήρα ενώ άλλα απέκτησαν συμβολικό νόημα με τον καιρό και τη διαρκή τους χρήση. Δεν πρέπει να αγνοούμε ότι την εποχή του βυζαντίου "που ο κοινός άνθρωπος στρεφόταν κυρίως στις τέχνες για να αντλήσει τις εικόνες που δομούσαν τις αντιλήψεις του ο συμβολισμός ήταν κάτι το δεδομένο"²⁷. Με τον συμβολισμό άλλωστε, κατάφερναν να μετατρέψουν το εκκλησιαστικό κτίριο σε οίκο Θεού αλλά και να μεταφέρουν το νόημα του δόγματος τους στους πιστούς οι οποίοι εκείνες τις εποχές ήταν οι περισσότεροι αναλφάβητοι. Βέβαια αυτό

επιτυχαινόταν κυρίως από τις αγιογραφικές παραστάσεις άλλα και από συγκεκριμένες αρχιτεκτονικές μορφές. Όπως αναφέρει και ο Krautheimer: "κάθε μεσαιωνικό κτίριο επεδίωκε να μεταβιβάσει ένα νόημα που υπερέβαινε την ορατή μορφή της κατασκευής του"²⁸. Άλλωστε ενώ στοιχεία όπως η γεωμετρική ακρίβεια ήταν τότε αδιάφορα για τους χριστιανούς η εμμονή και επιμονή τους σε συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά στοιχεία και μορφές σαφώς αποκαλύπτει μία σταθερή ιδεολογική πρόθεση. "Η εκτίμηση του αρχιτεκτονικού έργου πολλές φορές σχετιζόταν τότε περισσότερο με τους συμβολισμούς παρά με την αισθητική του"²⁹.

Το κυριότερο ίσως όλων δομικό στοιχείο που έχει αποκτήσει συμβολική σημασία είναι η οροφή του ναού. Η ερμηνεία του είναι απλή και λογική, χωρίς να χρειάζεται μεγάλη εμβάθυνση σε θεολογικές έννοιες. Ο πιστός κοιτώντας την οροφή, στρέφει το βλέμμα του προς τα πάνω, προς τον ουρανό, προς την κατοικία του Θεού.

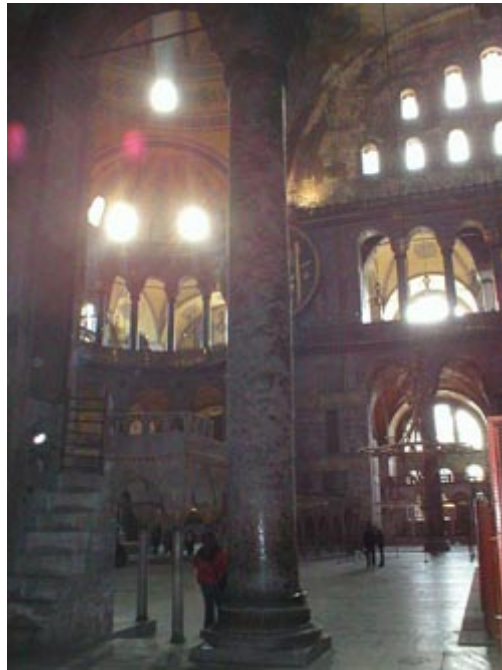

*Τρούλος από την Μονή της Χώρας (Καριγιέ Τζαμί), Κωνσταντινούπολη
A dome from the Monastery of the Chora (Kariye Camii), Constantinople
Πηγή: Αρχείο συγγραφέων / Source: Authors' Archive*

Αν και ο συμβολισμός αυτός υπάρχει σε όλους τους ναούς, ανεξαρτήτως ρυθμού, δεν θα μπορούσε να εκφραστεί καλύτερα με το θόλο - τρούλο (σαν άμεση πια αναφορά στις πεποιθήσεις της εποχής περί ουρανίου θόλου) ιδίως μετά τις μεθόδους που ήρθαν από την ανατολή και τελειοποιήθηκαν κατά τα βυζαντινά χρόνια. Πράγματι όταν μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν ελαφρύτερα υλικά ώστε να ελαφρύνουν τον τρούλο και να μπορέσουν να ανοίξουν παράθυρα στο τύμπανο του κατάφεραν να δώσουν την εντύπωση εξαύλωσης του χώρου και αποδέσμευσης του τρούλου από τα επίγεια στηρίγματα του. Ο συνδυασμός της μορφής αυτού του δομικού στοιχείου και του φυσικού φωτός, το οποίο υποτάχθηκε στις ανάγκες τους, τους επέτρεψε να δημιουργήσουν μια απaráμιλλη ατμόσφαιρα στο εσωτερικό του ναού. Αυτή, μάλιστα, γίνεται εντονότερη με την αγιογράφιση στο κέντρο του τρούλου (και συνεπώς του ουρανού) της μορφής του Παντοκράτορα.

Αν και ο συμβολισμός αυτός υπάρχει σε όλους τους ναούς, ανεξαρτήτως ρυθμού, δεν θα μπορούσε να εκφραστεί καλύτερα με το θόλο - τρούλο (σαν άμεση πια αναφορά στις πεποιθήσεις της εποχής περί ουρανίου θόλου) ιδίως μετά τις μεθόδους που ήρθαν από την ανατολή και τελειοποιήθηκαν κατά τα βυζαντινά χρόνια. Πράγματι όταν μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν ελαφρύτερα υλικά ώστε να ελαφρύνουν τον τρούλο και να μπορέσουν να ανοίξουν παράθυρα στο τύμπανο του κατάφεραν να δώσουν την εντύπωση εξαύλωσης του χώρου και αποδέσμευσης του τρούλου από τα επίγεια στηρίγματα του. Ο συνδυασμός της μορφής αυτού του δομικού στοιχείου και του φυσικού φωτός, το οποίο υποτάχθηκε στις ανάγκες τους, τους επέτρεψε να δημιουργήσουν μια απaráμιλλη ατμόσφαιρα στο εσωτερικό

του ναού. Αυτή, μάλιστα, γίνεται εντονότερη με την αιογράφιση στο κέντρο του τρούλου (και συνεπώς του ουρανού) της μορφής του Παντοκράτορα.

Αγία Σοφία Κωνσταντινούπολης (το εσωτερικό τις μεσημβρινές ώρες)
Hagia Sofia in Constantinople (the interior around noon)
Πηγή: Αρχείο Συγγραφέων / Source: Authors' Archive

Δεν είναι τυχαία πάντως η χρήση του τρούλου αφού η τοποθέτηση του φτάνει για να δημιουργήσει κάτω από αυτόν ένα κέντρο. Ο συμβολικός ρόλος του, σύμφωνα πάντα με τον Προκοπίου, είναι πολύ σημαντικός αφού το κέντρο υποδηλώνει ότι κάτι υπάρχει γύρω από αυτό, και συνεπώς είναι μία αρχή και "ως Αρχή το Κέντρο είναι το Όν. Ο χώρος που δημιουργεί η ακτινοβολία του είναι ο Κόσμος"³⁰. Ο πιο εύκολος τρόπος για να υποδηλώσεις ένα κέντρο είναι σίγουρα ο κύκλος ή το σχήμα του σταυρού. Και αυτό ακριβώς έκαναν οι χριστιανοί των περασμένων αιώνων. Δεν γνωρίζουμε κατά πόσον κατανοούσαν συνειδητά αυτές τις ιδέες, ωστόσο είναι γεγονός ότι έδειχναν μια προτίμηση στα περίκεντρα κτίρια και επειδή, όπως αναφέραμε, δεν μπορούσαν να τα μεγαλώσουν αρκετά, κατέφυγαν στον συνδυασμό αυτών με τις βασιλικές. Προέκυπταν κατ' αυτόν τον τρόπο χώροι κάτω από τον τρούλο περίκεντροι ή σχήματος σταυρού. Μάλιστα, ο σταυρός έχει διπλή σημασία αφού εκτός από το συμβολισμό του κέντρου, είναι για τους χριστιανούς και σύμβολο πίστης.

Ακόμη, θα πρέπει να αναφερθεί ότι σημαντικό ρόλο παίζει και το ύψος στο εσωτερικό του ναού, αφού ένας ναός με μεγάλο ύψος πετυχαίνει να γεμίσει τον επισκέπτη με αισθήματα δέους ενώ παράλληλα εκφράζει και μία πνευματική άνοδο στον πιστό. Μία τέτοια λύση, αλλά ελλιπής, ήταν η υπερύψωση του κεντρικού κλίτους στις βασιλικές, μα τονίζεται καλύτερα όταν σε αυτό προσαρμοστεί ο τρούλος. Όμως, για να γίνει κάτι τέτοιο σωστά θα πρέπει να προσεχθεί η αναλογία των μερών του ναού ώστε να μπορεί μεν να εμπνέει δέος και ταπεινοφροσύνη στον πιστό, αλλά μην να του δημιουργεί αίσθημα εκμηδενισμού διότι φυσικά κάτι τέτοιο δεν συμβαδίζει με τις ορθόδοξες αντιλήψεις.

Θα πρέπει σε αυτό το σημείο να τονιστεί ότι αν και ο τύπος της τρουλαίας βασιλικής έχει επικρατήσει σαν ο κυριότερος ρυθμός της σύγχρονης ναοδομίας με αποτέλεσμα πολλοί σύγχρονοι να θεωρούν τον τρούλο ένα στοιχείο αναπόσπαστο για μία εκκλησία ενώ στην πραγματικότητα κάτι τέτοιο δεν είναι σωστό αφού οι ναοί χωρίς τρούλο είναι αρκετοί και εξ' ίσου σημαντικό τμήμα της ναοδομίας μας. Ωστόσο επειδή ο τρούλος έχει, πέραν της μορφολογικής, εκλάβει και σημασία συμβολική, ενώ σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να θεωρηθεί στοιχείο δεσμευτικό για τον σύγχρονο ναοδόμο καλό θα είναι να μην λείπει από τα σύγχρονα ορθόδοξα ευκτήρια.

Εξ' ίσου σημαντικό στοιχείο με τον θόλο, και προγενέστερό του, είναι η **κόγχη του ιερού**. Αν και δεν είναι γνωστό αν η μορφή της είχε να κάνει με μίμηση πρωτοχριστιανικών μορφών, ωστόσο από λειτουργικής απόψεως μεγαλώνει το χώρο γύρω από την Αγία Τράπεζα. Ο συμβολικός χαρακτήρας της δε είναι πολύ σημαντικός αφού δομικά ενώνει την οροφή με το πάτωμα του ναού και συνεπώς είναι το μεταβατικό στοιχείο μεταξύ ουρανού(=οροφή, τρούλος) και γης(=πάτωμα στο οποίο στέκεται ο πιστός). Το κοίλο της μορφής της λειτουργεί σαν στοιχείο υποδοχής, αγκαλιάζοντας τρόπον τινά τα βλέμματα των πιστών πάνω από το τέμπλο. Άλλωστε, με ένα τελετουργικό που γίνεται, ως επί το πλείστον, πίσω από το τέμπλο και μακριά από τα μάτια των πιστών, η μορφή της Πλατυτέρας βοηθά στο να τραβά το βλέμμα του πιστού κατά τη διάρκεια της Θείας Ευχαριστίας από τα εγκόσμια. Επιπλέον, με την τοποθέτηση της Πλατυτέρας³¹, η κόγχη του ιερού αποκτά και δογματική σημασία, αφού όπως η κόγχη ενώνει τον ουρανό με τη γη, έτσι και η Παναγία ήταν αυτή που ένωσε το Θείο με τον Άνθρωπο, το επουράνιο με το επίγειο.

*Η κόγχη του Ιερού στην Αγία Σοφία Κωνσταντινούπολης
The apse of the sanctuary of Hagia Sofia, Constantinople
Πηγή: Αρχείο συγγραφέων / Source: Authors' Archive*

Πέραν από την συμβολική σημασία κάποιων δομικών στοιχείων, συμβολικός είναι και ο αριθμός τους. Αρκετά από αυτά επαναλαμβάνονται 3, 4 και σπανιότερα 12 φορές (σαν σύμβολα της Αγ. Τριάδας, των Ευαγγελιστών και των Αποστόλων αντίστοιχα), συνήθως σαν τρεις αψίδες στο Ιερό, τρεις πόρτες εισόδου, δώδεκα κίονες που στηρίζουν το υπερώο και άλλα. Μα ακόμη, και τα τρίλοβα παράθυρα ή ο τριμερής χωρισμός του ναού (σε νάρθηκα, κυρίως ναό, ιερό) φαίνεται να πηγάζουν από την ίδια αρχή. Αν και κάτι τέτοιο είναι αναμφισβήτητα σημαντικό δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δεσμευτικό, καθώς μονάχα η τριμερής διαίρεση του ιερού φέρεται να εξυπηρετεί λατρευτικές ανάγκες. Έτσι, η χρήση αυτών και άλλων περαιτέρω συμβολικών στοιχείων πρέπει να επαφίεται στην κρίση και φαντασία του αρχιτέκτονα.

Τέλος, ίσως θα πρέπει να γίνει και μία αναφορά στην συμμετρία που παρουσιάζουν οι χριστιανικοί ναοί. Αν και ουσιαστικά είναι ένα στοιχείο που μπορεί, ευκόλως, να αναχθεί στην συμμετρία των αρχαιοελληνικών ναών και των ρωμαϊκών βασιλικών στα οποία βασίστηκε ο χριστιανικός ναός, ωστόσο η συμμετρία σύμφωνα με τις τότε αντιλήψεις, εκφράζει καλύτερα μία αρτιότητα και μία τελειότητα. Τούτη η πεποίθηση δεν είναι τίποτα άλλο παρά μία απόπειρα εκφράσεως της τελειότητας, πράγμα το οποίο δεν θα γινόταν με ένα μη συμμετρικό κτίριο. Μάλιστα, για να επιτευχθεί η απόλυτη συμμετρία, και όχι μόνο στο εσωτερικό του ναού, πολλές είναι οι περιπτώσεις όπου τοποθετούνταν δύο **πυργίσκοι κωδωνοστασίων**, κάτι το οποίο, άλλωστε, συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Έχοντας παγιώσει τα σημαντικότερα στοιχεία που ο ορθόδοξος ναός χρειάζεται για να λειτουργήσει σε δογματικό και συναισθηματικό επίπεδο, μπορούμε να περάσουμε σε μία πιο πρακτική ανάλυση της λειτουργίας του ναού και να τον δούμε πλέον σαν ένα κτίριο που πρέπει να εξυπηρετεί τις ανθρώπινες λειτουργίες κατά τον καλύτερο τρόπο.

*Άγιος Χαράλαμπος Λαρίσης.
Με την προσθήκη και δεύτερου κωδωνοστασίου επιτυγχάνεται η
πλήρης συμμετρία στην όψη
St. Charalambos of Larissa.
The addition of a second bell-tower preserves the symmetry of the
facade.
Πηγή: Αρχείο συγγραφέων / Source: Authors' Archive*

1.2 Οι ανάγκες του ναού σήμερα

"Το να σχεδιάζεις μία εκκλησία είναι λιγάκι σαν να επανασχεδιάζεις την θρησκεία, σαν να επαναπροσδιορίζεις την ουσία της."

Gio Ponti

Προτού να επιχειρήσουμε οποιαδήποτε κριτική στους σύγχρονους ορθόδοξους ναούς απαραίτητο είναι να εντοπιστούν οι λειτουργικές και τελετουργικές ανάγκες αυτών σήμερα.

Δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να αγνοηθεί ότι ο ναός είναι πάνω από όλα ένα θρησκευτικό κτίριο και ως τέτοιο θα πρέπει να εξυπηρετεί κατά κύριο λόγο συγκεκριμένες θρησκευτικές λειτουργίες.

Ως γνωστόν, ανεξαρτήτως σχήματος, ο ορθόδοξος ναός χωρίζεται σε δύο βασικά τμήματα, τον κυρίως ναό και το ιερό, που χωρίζονται μεταξύ τους με το τέμπλο. Αν και ο βυζαντινός ναός χωρίζεται σε τρία τμήματα και όχι σε δύο (αφού περιλαμβάνει επιπλέον και το νάρθηκα), ωστόσο ο νάρθηκας σήμερα, με τη βυζαντινή έννοια και χρήση έχει εξαλειφθεί.

Απαραίτητη στη διαρρύθμιση του ιερού κρίνεται ο τριμερής χωρισμός του σε Πρόθεση, Διακονικό και Αγία Τράπεζα, αφού αυτό επιβάλλεται από το τελετουργικό της Θείας Ευχαριστίας. Αυτό είναι και το μόνο μυστήριο που ορίζει με σαφήνεια το χώρο στον οποίο τελείται, καθώς με το πέρασμα του χρόνου, το τελετουργικό της Θείας Ευχαριστίας και ο χώρος της τέλεσης του θα πρέπει να εξελίχθηκαν παράλληλα.

Τα υπόλοιπα μυστήρια, αν και έχουν σαφώς ορισμένο τελετουργικό, ωστόσο φαίνεται να μην έχουν σταθερή θέση τέλεσης μέσα στο ναό. Εκτός από τη Μεάνοια (Εξομολόγηση), η οποία γίνεται συνήθως πιο απομονωμένο χώρο από τον υπόλοιπο ναό, ο συνήθης χώρος τέλεσης των υπολοίπων μυστηρίων είναι το κέντρο του ναού ή ο σολέας. Ίσως η τέλεση γάμων και βαπτίσεων να απαιτούν τελικά μια διαμόρφωση εντός του ναού για την παγίωσή της θέσης τους, ακόμα και αν αυτή θα διαφοροποιείται από ναό σε ναό.

Σαφώς, μια από τις σημαντικότερες ανάγκες που έχει ένας ναός είναι να φιλοξενήσει στο εσωτερικό του και έναν αριθμό πιστών. Η παραδοσιακή τοποθέτηση των καθισμάτων για τους πιστούς γίνεται στο κεντρικό κλίτος της εκκλησίας, αφήνοντας ένα κεντρικό διάδρομο που χωρίζει τις θέσεις των ανδρών και των γυναικών. Αν και αυτή η πρακτική διαχωρισμού των φύλων είναι πλέον ξεπερασμένη στις μέρες μας και μάλλον περιττή (αφού οι ίδιοι οι πιστοί την καταστρατηγούν), ωστόσο δεν είναι σαφές αν η διαμόρφωση αυτή έχει γίνει για να εξυπηρετεί την Μεγάλη και Μικρή Είσοδο ή αν η κίνηση αυτή του ιερέα προσαρμόστηκε σε αυτή την ανάγκη διαχωρισμού των πιστών. Και στις δύο περιπτώσεις πάντως, μια οποιαδήποτε αλλαγή στη διαρρύθμιση των καθισμάτων θα πρέπει να λαμβάνει υπ'όψιν μια δίοδο από την είσοδο προς την Ωραία Πύλη.

Επιπλέον μια εκκλησία δεν παύει να είναι ένα δημόσιο κτίριο, αν και ανήκει σε ειδική κατηγορία, και σαν τέτοιο έχει ανάγκη από μια πληθώρα βοηθητικών χώρων και ειδικότερα χώρους αποθηκευτικούς, χώρους μηχανολογικών και ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων, γραφεία για τους ιερείς, παγκάρια κ.ά. και έτσι καθίσταται σαφές το ότι θα πρέπει να γίνεται κατά τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό πρόβλεψη για την σωστή τοποθέτηση των παραπάνω χώρων, αφού η εκ των υστέρων τοποθέτηση τους οδηγεί σε ελαττωματικές, αν όχι ακαλαίσθητες, λύσεις. Φυσικά, σαν δημόσιο κτίριο θα πρέπει να ακολουθεί αν όχι όλους,

τουλάχιστον τους βασικότερους κανόνες ασφαλείας που προβλέπονται από το Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προς αποφυγή είναι ο ναός της Μεταμορφώσεως και Γεννήσεως του Σωτήρος στην οδό Δελφών όπου όλες οι πόρτες εξόδου, ανοίγουν προς τα μέσα.(!)

Παναγία η Δεξιά, Θεσσαλονίκη. Η απόληξη του αεραγωγού "πλαισιώθηκε" στην αγιογράφιση
Virgin Mary the Dexia in Thessaloniki. The air duct was incorporated in the paintings.
Πηγή: Αρχείο συγγραφέων / Source: Authors' Archive

Ι.Ν. Μεταμορφώσεως και Γεννήσεως του Σωτήρος (1986), Θεσσαλονίκη.
Οι εξωτερικές πόρτες ανοίγουν προς τα μέσα (!)
The temple of the Transfiguration and Nativity of the Saviour (1986), Thessaloniki.
The doors open inwards (!)
Πηγή: Αρχείο συγγραφέων / Source: Authors' Archive

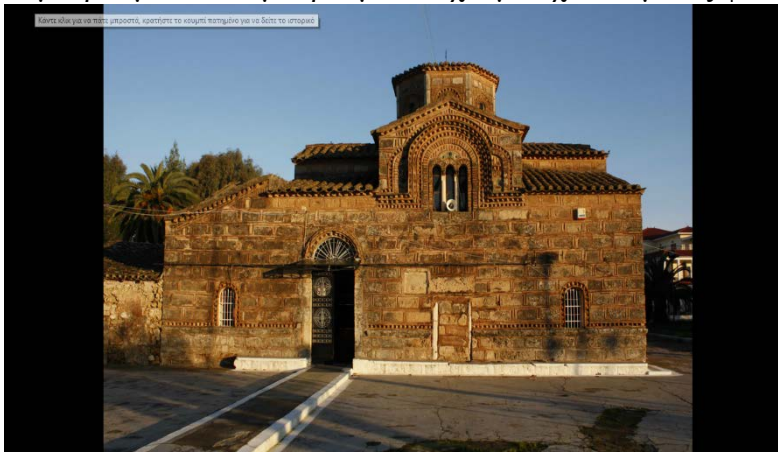
Τέλος, επειδή η λειτουργία του ναού δεν περιορίζεται στο εσωτερικό του, συνεπάγεται ότι η εκκλησία έχει ανάγκη και από έναν ελεύθερο χώρο στο εξωτερικό του, διαμορφωμένο για να ικανοποιεί τόσο καθαρά θρησκευτικές λειτουργίες (όπως είναι τα παρεκκλήσια στον περίβολο της εκκλησίας και διαμορφωμένος χώρος για τη δυνατότητα υπαίθριας τέλεσης ακολουθιών), όσο και τις πιο καθημερινές ανάγκες που έχει ένα δημόσιο κτίριο (όπως είναι ένας χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων, προσβάσεις για οχήματα όλων των μεγεθών κ.ά.)

2. Ο Ιερός Ναός της Παναγίας της Καθολικής

Στο Νοτιοδυτικό άκρο της πόλεως της Γαστούνης στο Νομό Ηλείας, εκτός του οικοδομικού ιστού, ενώ η βασική πρόσβαση (όπως και η είσοδος στον ναό) γίνεται από τα νότια μέσω επαρχιακής οδού στέκεται για πάνω από χίλια χρόνια ένα Βυζαντινό αριστούργημα ο Ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, η Καθολική της Γαστούνης με το ομώνυμο Μοναστήρι. Η ονομασία αυτή μαρτυρεί το χρόνο που κτίστηκε (920 μ.χ.), επειδή έτσι συνηθιζόταν να ονομάζονται τότε οι Ελληνικές Εκκλησίες.

Η βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας της Καθολικής στη Γαστούνη ανήκει στο τύπο του δικιόνιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού και χρονολογείται στον 12ο αιώνα. Έχει ημιεξαγωνική αψίδα, τρούλο με οκτάπλευρο τύμπανο και νάρθηκα στα δυτικά και έχει γενικές διαστάσεις 19,27 X 10,59 στη νότια και την ανατολική πλευρά αντίστοιχα, μαζί με τον εξωνάρθηκα, χωρίς την κόγχη του ιερού. Ο ναός ακολουθεί τριμερή διάταξη με κυρίως ναό, ιερό και νάρθηκα και έχει σχήμα παραλληλογράμμου, λόγω της ύπαρξης του νάρθηκα στα δυτικά. Σαν χάραξη όμως, ο κυρίως ναός με το ιερό έχουν σχήμα περίπου τετράγωνο και αναλογίες πλευρών 1:1,1. Η στέγη διαμορφώνεται σε σχήμα σταυρού, οι τέσσερις κεραίες του οποίου καταλήγουν σε αετώματα, ενώ η ύπαρξη χαμηλότερων στεγών στις γωνίες με κλίση προς βορρά και νότο αντίστοιχα υποδηλώνουν την συμπλήρωση του τετραγώνου με τέσσερα γωνιακά διαμερίσματα. Όλοι οι τοίχοι, τα τόξα και οι θόλοι του εσωτερικού είναι επιχρισμένα και φέρουν τοιχογραφίες σε τρία τουλάχιστον στρώματα. Οι τοίχοι, κτισμένοι με πλινθοπερίκλειστο σύστημα και χρήση διπλών πλίνθων στους αρμούς, ζωογονούνται με λιτό κεραμοπλαστικό διάκοσμο, κυρίως οδοντωτές ταινίες και με την ένθεση εφυαλωμένων σκυφίων. Οι όψεις του ναού διαμορφώνονται γενικά κατά τα πρότυπα των όψιμων βυζαντινών χρόνων και χαρακτηρίζονται από την σύνθετη μορφολογία τους με το πλινθοπερίκλειστο σύστημα δόμησης. Τα ανοίγματα, σύνθετα ή απλούστερα, κοσμούνται με οδοντωτές ταινίες, πλίνθους, πινάκια, σκυφία και μαρμάρινα φέροντα στοιχεία (αμφικιονίσκους), οριζόντιο περιμετρικό κοσμήτη και οδοντωτά γείσα.

Τα στοιχεία για την ιστορία του ναού της Καθολικής είναι περιορισμένα, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν ούτε γραπτές μαρτυρίες αλλά ούτε επιγραφές από την εποχή οικοδόμησης του κτιρίου, δεδομένου του ότι οι αρχικές τοιχογραφίες του ναού έχουν επιζωγραφιστεί σε τουλάχιστον δύο ακόμη περιόδους ύστερα από την αρχική διακόσμηση. Τα μόνα ασφαλή συμπεράσματα που μπορούμε να έχουμε σχετικά με τις φάσεις κατασκευής της Καθολικής

και τα οποία είναι κρίσιμα για την αποκατάσταση του ναού είναι τα εξής:

Η ναός της Καθολικής, του οποίου η ακριβής χρονολόγηση παραμένει ασαφής, είναι οπωσδήποτε ένα εξαιρετικά σημαντικό μνημείο του 12^{ου} ή και του 13^{ου} αιώνα, τόσο για την ιστορία του τόπου, όσο και για την μελέτη

και εξαγωγή συμπερασμάτων των σχετικά με την αρχιτεκτονική και τέχνη των βυζαντινών μνημείων.

Μοναδική φραγκική επίδραση(του 14ου αιώνα) το αξυκόρυφο τόξο της σφραγισμένης σήμερα βόρειας θύρας. Η μεταγενέστερη προσθήκη εξωνάρθηκα και τα νεώτερα μεγάλα θυραία ανοίγματα συνιστούν τις μόνες μείζονες επεμβάσεις στην αρχική του μορφή. Στο εσωτερικό διατηρούνται δύο στρώματα τοιχογραφιών. Η επιζωγράφιση του εσωτερικού διακόσμου του ναού , σύμφωνα με επιγραφή που χρονολογείται το 1702 και έγινε με δαπάνες του επισκόπου Ωλένης Ιωαννικίου. Ενδεχομένως σε αυτή την εποχή να ανήκει και η οικοδόμηση της στοάς.

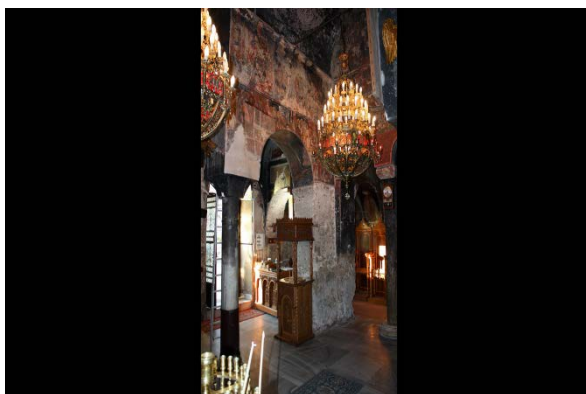
Επιγραφή έξω από το Ναο

Μία δεύτερη επιγραφή της ίδιας εποχής, που αναφέρει τους κτήτορες του ναού και ως έτος ανεγέρσεως το 1279, αντιγράφει, πιθανόν, την παλαιότερη κτητορική επιγραφή.

Πιθανότατα στα τέλη του 19^{ου} αι. έγινε η τμηματική δεύτερη επιζωγράφιση του εσωτερικού, επισκευαστικές εργασίες και επίχριση του μνημείου. Μοιάζει πιθανότερο οι νεώτερες θύρες της νότιας και βόρεια όψης να διανοίχτηκαν τότε και ταυτόχρονα να φράχτηκαν και οι αρχικές. Η συμπλήρωση της στοάς και η στέγασή της, πιθανόν να έγιναν επίσης εκείνη την περίοδο.

Το 1924 έγιναν από την Υπηρεσία Αναστηλώσεως και Συντηρήσεως Αρχαίων Μνημείων του Κράτους εργασίες αποκατάστασης του ναού μεταξύ των οποίων και αντικαταστάσεις πωρόλιθων καθώς και έκφραξη του δίλοβου παραθύρου το οποίο όπως αναφέρεται στο Δελτίο της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας ήταν φραγμένο κατά το ήμισυ.

. Όλοι στην ευρύτερη περιοχή πιστεύουν ότι ο βυζαντινός ναός της Παναγίας της Καθολικής κρύβει πολλά μυστικά για την ύπαρξη της Γαστούνης στην ιστορία. Για αυτό, σε ανασκαφές που έχουν γίνει κατά καιρούς, όπου έχουν βρεθεί σημαντικά ευρήματα, δίνεται ιδιαίτερη σημασία.

Εσωτερικός Χώρος Ιερού Ναού Παναγίας Καθολικής(εικονες)

3. Η αναχρονολόγηση του Ναού της Παναγίας της Καθολικής στη Γαστούνη

3.1 Ο ναός και το πρόβλημα της χρονολογήσεώς του

Ο ναός της Παναγίας της Καθολικής είναι ένα από τα ευάριθμα βυζαντινά μνημεία που σώζονται στην περιοχή της Κοίλης Ήλιδος, του μεσαιωνικού δηλαδή Μορέως και το μοναδικό στη Γαστούνη. Τυπολογικά ανήκει στους δικιόνιους σταυροειδείς εγγεγραμμένους ναούς με νάρθηκα, οκτάπλευρο τρούλο, τρίπλευρη αψίδα Ιερού και τονισμένο το διαμήκη άξονα. Είναι δομημένος κατά το πλινθοπερίκλειστο σύστημα που υλοποιείται με χρήση διπλής περιμετρικής πλίνθου.

Το μνημείο διαθέτει τοιχογραφικό διάκοσμο τριών τουλάχιστον περιόδων. Πάνω από παλαιότερο στρώμα με άγνωστη έκταση διατηρήσεως σώζεται η πλέον εκτεταμένη τοιχογράφηση, που χρονολογείται, σύμφωνα με κτητορική επιγραφή, στο 1702, επί Β' Ενετοκρατίας, και η οποία καλύφθηκε εν μέρει το 19ο αιώνα με νεότερο στρώμα από ένα ζωγράφο ονόματι Σοφοκλής.

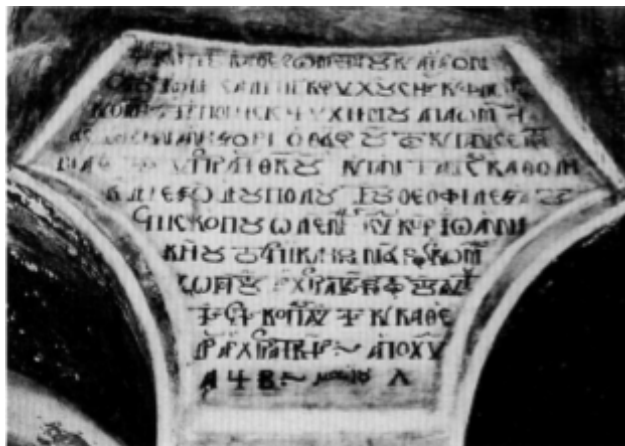
Η κεφαλαιογράμματη επιγραφή της ανιστορήσεως του 1702 διατηρείται στο νάρθηκα πάνω από τον κίονα διβήλου ανοίγματος. Στην επιγραφή αναφέρεται για πρώτη φορά το επίθετο «Καθολική» και ότι ο κτήτωρ της νέας τοιχογραφήσεως είναι ο επίσκοπος Ωλένης Ιωαννίκιος Νείρος από το Σωποτό Καλαβρύτων.

Εικ. 1. Η μεσημβρινή όψη της Παναγίας της Κατολής.

Εικ. 2. Διαμήκης τομή της Παναγίας της Κατολής με τη θέση των επιγραφών.

Εικ. 3. Η επιγραφή του 1702 στο νόρθηκα.

Το μνημείο έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές, οι οποίοι έχουν προτείνει χρονολογήσεις από τον 11ο έως το 12ο αιώνα. Η τοποθέτηση της Καθολικής μεταξύ των μεσοβυζαντινών μνημείων και ειδικότερα εκείνων του 12ου αιώνα ήταν μάλλον επισφαλής, καθώς ερείδετο μόνο σε μορφολογικές και τυπολογικές παρατηρήσεις, ενώ στο μνημείο είχαν εντοπιστεί και οψιμότερα στοιχεία. Μάλιστα η προσπάθεια προσαρμογής των αποκλιόντων ιστορικών και αρχαιολογικών δεδομένων στην πρώιμη χρονολόγηση, οδήγησε τους ερευνητές στη διατύπωση εξεζητημένων θεωριών, όπως π.χ. ότι το πλαίσιο της βόρειας σφραγισμένης σήμερα θύρας του ναού, ένα καθαρά γοτθικό στοιχείο που έχει χρονολογηθεί στο 13ο αιώνα, είναι μεταγενέστερη προσθήκη, μολονότι αφ' ενός δεν προκύπτει ο λόγος αντικαταστάσεως του πλαισίου μιας δευτερεύουσας θύρας και αφ' ετέρου δεν μπορεί να τεκμηριωθεί με ασφάλεια διατάραξη της περιβάλλουσας τοιχοποιίας της ότι το αγγείο με διάκοσμο Grid Iron, που είναι εντοιχισμένο στο μνημείο, πρωτοεμφανίζεται εκτός Ιταλίας στη Γαστούνη ότι η Γαστούνη είναι μεσοβυζαντινός οικισμός, μολονότι οι μνείες στις πηγές είναι πολύ οψιμότερες.

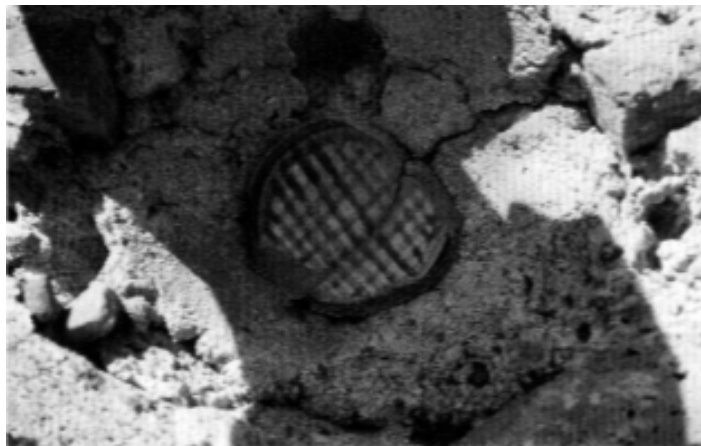
Μια συστηματικότερη ενασχόληση με το μνημείο προσφέρει στοιχεία που καθιστούν προβληματική τη χρονολόγηση πριν από το 13ο αιώνα, από τα οποία περιοριζόμαστε στα εξής:

1. Μορφολογικά η περίτεχνη διαμόρφωση του εγγεγραμμένου τρίλοβου παραθύρου στη μεσημβρινή κύρια όψη του μνημείου, με τα υψίκορμα τεταρτοκυκλικά αψιδώματα που το πλαισιώνουν και την τριπλή διαδοχική εξέχουσα οδοντωτή ταινία, επιβάλλει σαφώς τη χρονολογική απομάκρυνση από τα πρότυπα του 12ου αιώνα. Γενικότερα, τα τρίλοβα εγγεγραμμένα παράθυρα με ισοϋψείς λοβούς για την ανάπτυξη διακόσμου στο ελεύθερο τύμπανο που δημιουργείται, όπως εκείνα της αψίδας και της νότιας κεραίας στη Γαστούνη, προσιδιάζουν στο 13ο αιώνα.

2. Στο γλυπτό διάκοσμο, εκτός από το όψιμο δυτικότροπο θύρωμα με το οξυκόρυφο τόξο, επισημαίνουμε: α. Το κιονόκρανο στο ενδιαφέρον μορφολογικά δίβηλο αξονικό άνοιγμα μεταξύ κυρίως ναού και νάρθηκα είναι από πωρόλιθο και στις τέσσερις γωνίες του φέρει σχηματοποιημένο φυτικό μοτίβο, που παραπέμπει στους πτερνιστήρες (griffes), δηλαδή σε παρεμφερή στοιχεία που διέθεταν οι βάσεις κίωνων στη ρωμανική και γοτθική αρχιτεκτονική, για λόγους κατασκευαστικούς και εν συνεχεία διακοσμητικούς, β. Ενώ αμφικιονίσκοι και επιθήματα των παραθύρων έχουν κατασκευαστεί από ψαμμίτη, τα ελάχιστα μαρμάρινα γλυπτά που διαθέτει ο ναός είναι σε δεύτερη χρήση εξ αυτών, οι διαχωριστικοί πεσσίσκοι του νότιου τρίλοβου παραθύρου, οκταγωνικής διατομής με συμφυή τετράπλευρα κιονόκρανα, που κοσμούνται με λυρόσχημο κόσμημα και ρόδακα, προέρχονται από κάποιο μεσοβυζαντινό μαρμάρινο τέμπλο.

3. Τη σαφέστερη χρονολογική ένδειξη προσφέρει το αγγείο τύπου protomaiolica, που εντοιχίστηκε κατά την ανέγερση στο ψηλότερο σημείο του τύμπανου του παραθύρου της αψίδας. Ανήκει στην κατηγορία Grid Iron²¹. Ο A. Megaw βασιζόμενος στην αρχαιολογική τεκμηρίωση της εποχής και υποστηρίζοντας την άποψη ότι η Καθολική ανάγεται στο τέλος του 12ου αιώνα, χρονολογεί τότε και το αγγείο. Εν συνεχεία αυτή η χρονολόγηση του αγγείου αποτέλεσε τεκμήριο στη διεθνή βιβλιογραφία για την πρώιμη χρονολογία κυκλοφορίας του τύπου. Δηλαδή, το δεδομένο αποδείξεως, η χρονολόγηση του κτίσματος, κατέστη απόδειξη για την κούπα. Νεότερες έρευνες και ασφαλή στρωματογραφικά δεδομένα έχουν αποδείξει ότι ο τύπος Grid Iron παράγεται στο Brindisi της Απουλίας από τις αρχές του 13ου αιώνα. Εξάγεται πολύ αργότερα, αφού οι ανασκαφικές μαρτυρίες από τη Μέση Ανατολή, αλλά και στον Μοριά, από την Κόρινθο και το Άργος, τοποθετούν με ασφάλεια τις εισαγωγές Grid Iron από τη δεκαετία του 1260. Σε στρώματα του 13ου αιώνα ανιχνεύονται

και στην Άρτα, στις πλησιόχωρες της Γαστούνης θέσεις Γλαρέντζα και Χλεμούτσι, ενώ υπάρχουν σε δύο ακόμη ναούς της ίδιας εποχής, στην Παναγία του Μέρμπακα και στα Εισόδια της Παλαιοκατούνας Ακαρνανίας. Ειδικότερα το αγγείο της Καθολικής (και τα αντίστοιχα του Μέρμπακα) μοιάζει, σύμφωνα με τον G.Sanders με τύπους από την Κόρινθο που χρονολογούνται στρωματογραφικά μόνο στον όψιμο 13ο αιώνα. Φαίνεται ότι η Συνθήκη του Viterbo το 1267, με την οποία ο Κάρολος Α Ανδεγαυός του βασιλείου της Νεαπόλεως καθίσταται επικυρίαρχος του πριγκιπάτου της Αχαΐας, συνετέλεσε αποφασιστικά στην ενίσχυση των εμπορικών δεσμών με την περιοχή της Κάτω Ιταλίας και ευνόησε την αθρόα εισαγωγή κεραμικής. Τα ανωτέρω στοιχεία υποδεικνύουν μια οψιμότερη χρονολόγηση του μνημείου, μετά τα μέσα του 13ου αιώνα. Στην περίπτωση αυτή, η επιβίωση συντηρητικών χαρακτηριστικών δεν αποτελεί εμπόδιο, καθώς είναι ισύνηθες φαινόμενο εντός των εξελικτικών πλαισίων της βυζαντινής αρχιτεκτονικής.

Εικ. 4. Αγγείο protomaiolica του τύπου Grid Iron στο τύμπανο του παραθύρου της αψίδας.

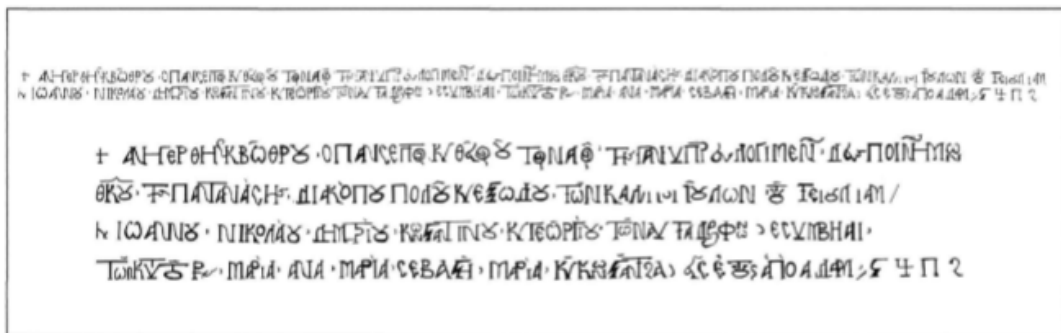
3.1.1 Η επιγραφή της αψίδας

Την τελική τεκμηρίωση για την οψιμότερη χρονολόγηση προσέφερε ένα ανέλπιστο εύρημα, η αποκάλυψη μιας άγνωστης επιγραφής. Το 1994 οι εργασίες καθαρισμού και στερεώσεως των τοιχογραφιών από την 6η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων έφεραν στο φως, στον ημικύλινδρο της αψίδας του Ιερού, στο στρώμα του 1702 και κάτω από την απεικόνιση της Κοινωνίας των Αποστόλων, δίστιχη επιγραφή, η οποία κατελάμβανε όλο το πλάτος της αψίδας. Είναι γραμμένη με λευκά κεφαλαία γράμματα σε καστανέρυθρο κάμπο. Έχει την τυπική μορφή κτητορικής επιγραφής ανεγέρσεως ναού. Η γραφή εκ βώθρου αντί του σωστού εκ βάθρων δεν είναι σπάνια στις βυζαντινές επιγραφές. Δηλώνει ότι ο ναός είναι αφιερωμένος στη Θεοτόκο, η οποία συνοδεύεται με τα επίθετα Πανυπερευλογημένη, Δέσποινα και Παντάνασσα. Το επίθετο «Καθολική» δεν μνημονεύεται, αφού είναι μεταγενέστερη επωνυμία του κτίσματος. Η τυπολογία των γραμμάτων, οι συμπτήξεις στα nomina sacra, τα συμπλέγματα και οι αιωρήσεις των καταλήξεων είναι όμοιες με της κτητορικής επιγραφής των τοιχογραφιών του 1702. Μικρές φθορές εντοπίζονται στα σημεία που αναφέρεται το επώνυμο των κτητόρων και το πρώτο όνομα. Η συμπλήρωσή τους προκύπτει από τα λείψανα των φθαρμένων γραμμάτων στο επώνυμο, μετά το ΚΑΛ, οι κεραίες του πρώτου γράμματος αποκαθίστανται μόνο ως Λ, ενώ η επόμενη σωζόμενη κάθετη κεραία δεν μπορεί παρά να είναι το Γ, αφού η οριζόντια κεραία του εκτεινόταν πάνω από το

ό μικρον που έπεται και το οποίο, εξαιτίας αυτού, σχεδιάζεται μικρότερο. Το τελευταίο φθαρμένο γράμμα χωρίς πρόβλημα συμπληρώνεται ως Π. Μεταξύ των γραμμάτων Λ και Γ αποκαθιστούμε μια οριζόντια γραμμή, η οποία ενώνει τις κάθετες κεραίες τους και μας δίδει το γράμμα Η. Έτσι σχηματίζεται το όνομα ΤΩΝ ΚΑΛΛ[Η]ΓΟΠΟΥΛΩΝ. Στην τελευταία λέξη του πρώτου στίχου, η οποία αρχίζει με το σύνδεσμο τε, διαβά-ζουμε το όνομα ΓΟΥΛΙΑΜ, καθώς το πρώτο γράμμα, από το οποίο διατηρείται η κάθετη κεραία, δεν μπορεί παρά να είναι το Γ, το οποίο επεκτείνεται στο χώρο πάνω από τη συμπιεσμένη, για το λόγο αυτό, δίφθογγο.

Εικ. 5. Η γραπτή κτητορική επιγραφή στον ημικύλινδρο της ασίδας.

Εικ. 6. Μεταγραφή της γραπτής κτητορικής επιγραφής στον ημικύλινδρο της ασίδας.

Το γραπτό κείμενο της ασίδας παραπέμπει προδήλως στην αυθεντική πρώτη κτητορική επιγραφή του μνημείου. Ο αγιογράφος του 1702 δείχνει ότι γνωρίζει γράμματα και δεν ασκεί το καθήκον του αντιγραφέως μηχανικά, ώστε να υποθέσουμε ότι παρανοεί ή αλλοιώνει. Ακολουθεί μάλιστα και στην αντιγραφή την ορθογραφία που χρησιμοποιεί και στις άλλες επιγραφές του 1702. Στην αυθεντικότητα της συνηγορεί, εκτός από τη σύνταξη και το περιεχόμενό της, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, και μια τρίτη επιγραφική μαρτυρία.

3.1.2 Η επιγραφή της δυτικής εισόδου

Στη βάση του μονολιθικού αετωματικού υπερθύρου της δυτικής εισόδου του νάρθηκα εντοπίστηκε μια τρίτη, εγχάρακτη επιγραφή. Το υπέρθυρο, από φαιό ασβεστόλιθο, τοποθετημένο κατά την ανέγερση του ναού, είναι αδρομερώς επεξεργασμένο και φέρει στο μέσον έναν έξεργο ισοσκελή σταυρό ανάμεσα σε δύο κομβία. Ο σταυρός κοσμείται με διπλή ταινία και στο δεξιό κομβίο διακρίνονται ίχνη πυροστροβίλου. Η επιγραφή αναπτύσσεται σε ένα στίχο που χωρίζεται σε δύο τμήματα από το σταυρό.

Στο δεξιό άκρο ανακάμπεται προς τα πάνω σε ένα δεύτερο στίχο, ο οποίος, εκτός από ένα Κ, είναι απολύτως δυσανάγνωστος. Μέχρι σήμερα η επιγραφή, αν και ήταν ορατή,

δεν είχε απασχολήσει την έρευνα, επειδή ήταν δυσανάγνωστη λόγω της μεγάλης φθοράς, της κακής ποιότητας της πέτρας και της αμελούς χαραξέως.

Εικ. 7. Το υπέρθυρο της δυτικής θύρας του ναού.

Σύμφωνα με τους αδημοσίευτους καταλόγους βυζαντινών γραμμάτων επιγραφών του Γ. Βελένη, η επιγραφή χρονολογείται στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα. Η χάραξη πάνω στο αρχικό υπέρθυρο της δυτικής εισόδου στο ναό ενισχύει αυτή τη θέση. Στο κείμενο επαναλαμβάνεται τμήμα της επιγραφής της αψίδας με τα ονόματα των συμβίων των κτητόρων, με τις παρακάτω διαφορές:

1. Διαφοροποίηση στη σειρά: Μαρία - Μαρία - Σεβαστή Άννη - Μαρία-Κωνσταντ' στην εγχάρακτη, Μαρία - Άννα - Μαρία - Σεβαστή - Μαρία -Κωνσταντζα στη γραπτή.

2. Στην αψίδα παραλείπεται το τελευταίο τμήμα της εγχάρακτης επιγραφής, όπου αναφέρεται η Κωνσταντζα ως αυταδέλφη της τελευταίας Μαρίας.

3. Η εγχάρακτη επιγραφή, σε αντίθεση με της αψίδας, είναι ορθογεγραμμένη: το οριστικό άρθρο γράφεται με αϊ αντί του ε, ο κτήτορας με η και όχι με ν.

4. Η "Αν<v>α της γραπτής επιγραφής, εδώ αναφέρεται ως "Άννη.

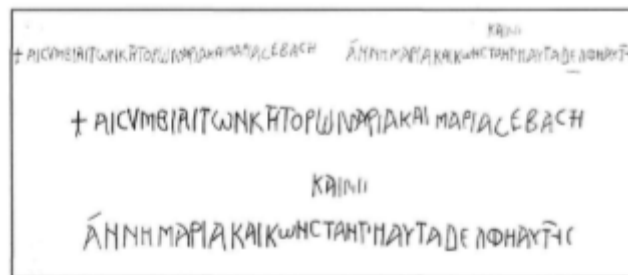
5. Το τελευταίο όνομα, το συντετημημένο Κωνσταντοτο υπέρθυρο, παραδίδεται στη γραπτή επιγραφή συμπληρωμένο ως Κωνσταντζα.

6. Η επιγραφή του υπερθύρου ενισχύει την άποψη περί αυθεντικότητας του περιεχομένου της γραπτής επιγραφής της αψίδας. Οι διαφορές στα δύο κείμενα επιδέχονται τις εξής υποθέσεις:

α. Το 1702 γίνεται μεταγραφή της εγχάρακτης επιγραφής. Διαφοροποιήσεις, όπως η συμπλήρωση του ονόματος Κωνσταντζα, δηλώνουν ότι ο αντιγραφέας αυτενήργησε, ενώ η παράλειψη των τελευταίων λέξεων της εγχάρακτης ίσως οφείλεται σε τυχαίους λόγους, όπως επί παραδείγματι κακό υπολογισμό του διαθέσιμου χώρου στην αψίδα, όπου αποσιωπώνται στοιχεία ούτως ή άλλως ήσσονος σημασίας. Καθώς ο δυσανάγνωστος δεύτερος στίχος της επιγραφής του υπερθύρου δεν επαρκεί για τη μνεία των κτητόρων και της χρονολογίας, θα πρέπει να αναζητήσουμε τη θέση και μιας δεύτερης αυθεντικής επιγραφής με τις κρίσιμες πληροφορίες, που επίσης αντιγράφει ο ζωγράφος του 1702. Δεδομένου ότι η αναφορά των συζύγων γίνεται στη δυτική είσοδο του ναού, η υπόθεση ότι η επιγραφή με τους κτήτορες

ήταν τοποθετημένη στην κύρια είσοδο του, δηλαδή τη νότια, δεν είναι απίθανη. Ίσως δε να ήταν τοποθετημένη στο πλαίσιο που βρίσκεται σήμερα δυτικά της μεσημβρινής σφραγισμένης θύρας

β. Ο μεταβυζαντινός ζωγράφος αντιγράφει αυτολεξεί μια ενιαία, χαμένη σήμερα, αρχική επιγραφή, με κτήτορες, συμβίες και χρονολογία μαζί, τμήμα της οποίας επαναλαμβάνόταν και στο υπέρθυρο της δυτικής εισόδου. Αυτή η πρώτη επιγραφή ίσως ήταν γραπτή και όταν καλύφθηκε με την επιζωγράφηση του 1702 ο ζωγράφος την αντέγραψε για να διασωθεί. Στην περίπτωση αυτή η θέση της γραπτής επιγραφής πιθανότατα ήταν επίσης στην αυίδα, αφού η πλειονότητα των γραπτών κτητορικών επιγραφών του 13ου αιώνα, που δεν είναι στην είσοδο του νάρθηκα, αναγράφονται στηναυίδα.

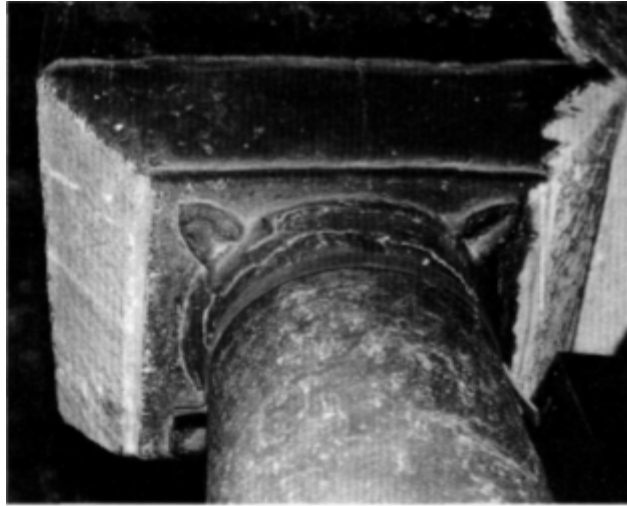
Εκκ. 8. Η εγχάρακτη επιγραφή στο υπέρθυρο της δυτικής θύρας.

3.2 Οι κτήτορες Καλλιγόπουλοι

Σύμφωνα με την επιγραφή της αυίδας, κτήτορες του ναού είναι η οικογένεια των Καλλιγοπούλων. Το επίθετο είναι επώνυμο εξ επαγγέλματος: καλλιγας < καλι-γας (-τσαγγάρης) < καλίγων (=υπόδημα) < caligo (λατ.), με τη δηλούσα πατρωνυμική σχέση, κατάληξη -πουλος. Πρόκειται για ένα συνηθισμένο, στο 13ο αιώνα, τρόπο διαμορφώσεως του επωνύμου στο Βυζάντιο και μάλιστα στον Μοριά. Στην επικράτεια του πριγκιπάτου της Αχαΐας το όνομα Καλλιγόπουλος συναντάται, εξ όσων τουλάχιστον γνωρίζουμε, άπαξ σε ένα έγγραφο του Αρχείου της ανδεγαυικής Γραμματείας του βασιλείου της Νεαπόλεως.

Πρόκειται για μια πράξη απελευθέρωσης πάροικου υπέρ Κολίνου Καλιγοπούλου από την Κόρινθο (Colino Caligorulo de Chorinthio), η οποία χρονολογείται στις 7 Ιουλίου 1289, επί Καρόλου Β' Ανδεγαυού, βασιλέως της Σικελίας και πρίγκιπος της Αχαΐας. Μολονότι χρονικά η πράξη απέχει μόλις δέκα χρόνια από την ανέγερση του ναού, το δε Colino ενδεχομένως προέρχεται από το Νικόλαος, που είναι το όνομα του τρίτου κατά σειράν αυταδέλφου, η ταξική διαφορά των κτητόρων της Καθολικής, που ανήκουν στην τάξη των αρχόντων, με τον Κολίνο (πάροικος που απελευθερώνεται δεν επιτρέπει την ταύτιση τους. Πρόκειται πιθανότατα για συνωνυμία ενός, ούτως ή άλλως, κοινού επιθέτου αυτή την εποχή. Εξάλλου, το επίθετο Καλλιγόπουλος συναντάται κατά το 14ο αιώνα σε διάφορες περιοχές της κατακερματισμένης Ρωμανίας, στη Χαλκιδική, στις Σέρρες, στον Στρυμόνα και στη Σμύρνη.

Εικ. 9. Το κιονόκρανο του δίβηλου ανοίγματος.

Κτήτορες είναι έξι αδέρφια από τους ίδιους γονείς και όχι ετεροθαλή, όπως τονίζει η επιγραφή με το επίθετο των αΐταδέλφων. Φέρουν κοινά ορθόδοξα βαπτιστικά ονόματα, εκτός από τον πρώτο που λέγεται Γουλιάμ(ος). Πρόκειται για το φραγκικό Guillaume, που εκφέρεται αυτή την περίοδο από τους Ρωμιούς ως Γουλιάμος, όπως διαπιστώνεται εξάλλου και στην ελληνική παραλλαγή του Χρονικού του Μορέως. Η α-δυτικών ονομάτων σε ορθόδοξους Ρωμιούς στο πριγκιπάτο της Αχαΐας δεν είναι σπάνια, είναι δε ευνόητη για τους ντόπιους άρχοντες που επιζητούν την ενσωμάτωση στη λατινική ελίτ. Ειδικότερα το όνομα Γουλιάμος είναι συχνό, γεγονός που οφείλεται στην επιρροή που άσκησε στους Μοραΐτες ο ένδοξος Γουλιάμος Βιλλεαρδουίνος, ο ήρωας του Χρονικού του Μορέως. Η πιθανότητα να πρόκειται για οικογένεια γασμούλων θα πρέπει να αποκλειστεί, αφού το ελληνικό επώνυμο υποδεικνύει ότι ο πατέρας είναι Έλληνας. Στην επιγραφή καταγράφονται και ισάριθμες συμβίες. Αν όμως λάβουμε υπόψη την εγγάρακτη επιγραφή, όπου αναφέρεται ότι η Κωνσταντή(ζα) είναι αυταδέλφη της μιας Μαρίας, προκύπτει ότι από τους έξι αδελφούς ο ένας δεν είχε σύζυγο. Φέρουν κοινά ονόματα με εξαίρεση το Σεβαστή και το Κωνσταντήζα.

3.3 Η χρονολόγηση

Το έτος, ΨΠΖ' (= 6787) από κτίσεως κόσμου αντιστοιχεί στο 1278/9. Η αναγραφή της χρονολογίας σε έτη από Αδάμ αποδεικνύει ότι ο ζωγράφος την αντέγραψε ως είχε, δεδομένου ότι στη σύγχρονη επιγραφή του νάρθηκα χρησιμοποιεί πλέον την αρίθμηση από Χριστού Γεννήσεως (ΑΨΒ). Η περίπτωση λάθους αντιγραφής είναι επίσης απίθανη, αφού τα κρίσιμα για τη χρονολόγηση γράμματα, δηλαδή ο αιώνας και η δεκαετία, αντιστοίχως Λ και Π, δεν συγχέονται εύκολα με άλλα. Η αναπαραγωγή της κτητορικής επιγραφής προδίδει τη βούληση του αντιγραφέα να τη διαιωνίσει ως μνεία αρχαιότητας του ναού. Εξάλλου, η γνησιότητα της χρονολογίας και γενικότερα του περιεχομένου της επιγραφής τεκμαίρεται α) από τη συγκριτική αντιπαραβολή των στοιχείων που εμπεριέχει, β) από το συσχετισμό των στοιχείων της με εκείνα της εγγάρακτης επιγραφής του υπερθύρου, γ) από τη διασταύρωσή της με τα δεδομένα που αναφέραμε από τη αρχαιολογική εξέταση του μνημείου και δ) από τη συμφωνία των πληροφοριών που παραδίδει με την ιστορική συγκυρία της περιοχής στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα, όπως θα διαπιστώσουμε και στη συνέχεια.

3.4 Η ένταξη της ανεγέρσεως του μνημείου στο φραγγοκρατούμενο Μοριά

Η αναχρονολόγηση του ναού της Καθολικής στο 1278/9 και η αποκάλυψη του ονόματος των κτητόρων της προσφέρουν σημαντικά στοιχεία για την κατανόηση του πλαισίου, εντός του οποίου αναπτύσσεται η βυζαντινή ναοδομία στο φραγγοκρατούμενο Μοριά, καθώς η μορφή μιας εκκλησίας, ως ενός σύνθετου πολιτισμικού προϊόντος, ορίζεται από τις συντεταγμένες του χώρου και του χρόνου ανεγέρσεως και συμψηφίζει τις οικονομικές δυνατότητες και τις προτιμήσεις των κτητόρων, του κοινού για το οποίο προώριστα και των δυνατοτήτων του συνεργείου που την οικοδόμησε. Εφόσον οι κτήτορες είναι ορθόδοξοι Ρωμιοί, ο ναός της Γαστούνης αποτελεί υλικό τεκμήριο και έκφραση του αντιθετικού σχήματος «συμβίωση και ανοχή» - «αντιπαράθεση και διαχωρισμός», στο οποίο φαίνεται να ισορροπεί η μικτή κοινωνία του πριγκιπάτου.

Με την ίδρυση του σταυροφορικού πριγκιπάτου της Αχαΐας το 1205, ο Μοριάς από επαρχία της αυτοκρατορίας οργανώθηκε ως ηγεμονία σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα, χωρίστηκε σε βαρωνίες και φέουδα και ενσωματώθηκε στο φεουδαρχικό σύστημα. Η δομή της νέας κρατικής οντότητας βασιζόταν σε προσωπικούς δεσμούς εξαρτήσεως και υποτέλειας. Το νέο κράτος διοικείτο από μια μικρή ομάδα ξένων, οι οποίοι μιλούσαν άλλη γλώσσα και, το κυριότερο, δεν ήταν ορθόδοξοι. Η θρησκεία, αν και δεν συνιστούσε πρωταρχικό παράγοντα στις σχέσεις γηγενών και Φράγκων, αποτέλεσε κριτήριο για το κοινωνικό τους status. Η θέση των Ρωμιών συνολικά επιδεινώθηκε. Εντάχθηκαν κυρίως στην τάξη των βιλλάνων, ενώ οι ρωμιοί άρχοντες της Ήλιδος, που δήλωσαν υποταγή στον Γουλιέλμο Σαμπλίτ, ενσωματώθηκαν στη φεουδαλική ιεραρχία διατηρώντας τις πατρογονικές γαίες τους με όρους βυζαντινού δικαίου, παρέχοντας όρκο υποτέλειας και στρατιωτική υπηρεσία στους Φράγκους. Στο νέο σύστημα εξομοιώθηκαν με την κατώτερη βαθμίδα γαιοκτημόνων, τους φεουδάρχες απλής υποτέλειας. Εντός αυτού του κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου, οι μόνοι Ρωμιοί που είχαν ισχυρή οικονομική βάση για την ανέγερση ενός ορθόδοξου ναού όπως η Καθολική ήταν οι άρχοντες, στην τάξη των οποίων φαίνεται ότι ανήκαν οι Καλληγόπουλοι και οι συμβίες τους. Γενικότερα, με την απώλεια της αυτό-κρατορικής χορηγίας και την περιθωριοποίηση της ορθόδοξης Εκκλησίας στις λατινοκρατούμενες περιοχές, η πρωτοβουλία ανεγέρσεως ναών περιέρχεται στον τοπικό πληθυσμό, άρχοντες και απλούς αγρότες. Η ένταξη της οικογένειας των κτητόρων στο φεουδαρχικό σύστημα θα πρέπει όχι μόνο να θεωρείται δεδομένη αλλά οδηγούμαστε να υποθέσουμε ότι είχαν εξασφαλίσει και ένα υψηλό κοινωνικό status, που τους επέτρεπε να ανεγείρουν ένα μεγαλοπρεπή ναό στο επίκεντρο της φραγκικής κυριαρχίας. Πράγματι, το 1278/9 που ανεγείρεται ο ναός, τρία τέταρτα του αιώνα μετά την κατάκτηση, έτος το οποίο συμπίπτει με το έτος θανάτου του πρίγκιπα Γουλιέλμου Β' Βιλλεαρδουίνου και την ανάληψη της ηγεμονίας από τον, επικυρίαρχο έως τότε βασιλέα της Νεαπόλεως, Κάρολο Α' Ανδεγαυό, η θέση των ελλήνων γαιοκτημόνων εμφανίζεται αναβαθμισμένη. Εσωτερικές διεργασίες και εξωτερικές απειλές επιταχύνουν την αφομοίωση τους στο φραγκικό σύστημα και σταδιακά,

μετά τα μέσα του αιώνα, ανέρχονται σε υψηλότερες βαθμίδες της φεουδαλικής ιεραρχίας, απόκτούν αξιώματα και φέουδα δυτικού τύπου, χωρίς όμως ποτέ να ενσωματωθούν πλήρως. Η αφομοίωση των ρωμίων αρχόντων στη φεουδαλική ιεραρχία λειτούργησε ως συνεκτικός κρίκος στην κοινωνία του πριγκιπάτου, αφού, ανελισσόμενοι στο νέο καθεστώς, οι φυσικοί ηγέτες του ορθόδοξου πληθυσμού απώλεσαν τυχόν ριζοσπαστικές διαθέσεις έναντι των ξένων. Η ίδρυση της Καθολικής από έλληνες άρχοντες συνιστά επομένως ισχυρό τεκμήριο συμβιώσεως των γηγενών με τους Φράγκους και ανοχής των λατίνων κυριάρχων προς το ορθόδοξο δόγμα. Ταυτοχρόνως όμως, η ανέγερση της Καθολικής μπορεί να ερμηνευθεί και ως τεκμήριο αντιπαραθέσεως και διαχωρισμού Ελλήνων και Φράγκων. Η αφομοίωση των αρχόντων στο φεουδαρχικό σύστημα δεν απάλειψε τις πολιτισμικές διαφορές, οι οποίες εκφράζονται, κατά μείζονα λόγο, μέσα από τη δογματική αντίθεση. Έτσι, οι Καλληγόπουλοι, εκμεταλλεζόμενοι την ισχυρή οικονομική τους κατάσταση και έχοντας εξασφαλίσει υψηλή ιεραρχική θέση στο πριγκιπάτο, τολμούν να ανεγείρουν, οία κόπου πολλού και εξόδου, ένα μεγαλοπρεπή, για τα δεδομένα της εποχής, ναό για το ορθόδοξο ποίμνιο στο σκληρό πυρήνα της λατινοκρατίας του Μοριά, ανάμεσα στην Ανδραβίδα, τη Γλαρέντζα και το Χλεμούτσι, ενέργεια που αναδεικνύει de facto και τον ηγετικό τους ρόλο μεταξύ των ομοεθνών τους. Οι ρωμιοί κτήτορες, ως φορείς μιας μακραίωνης και ισχυρής πολιτιστικής παραδόσεως και, παρά την ένταξη τους στο νέο σύστημα εξουσίας, παραμένουν πιστοί στο ορθόδοξο δόγμα, που συνιστά κριτήριο διαχωρισμού, και στην πράξη ανεγέρσεως του ναού υφέρπει ενδεχομένως μία διάθεση αντιπαραθέσεως προς τους Λατίνους, ίσως και η τάση των γηγενών να διατηρήσουν την «εθνική» τους ταυτότητα, όπως αυτή αναπτύσσεται με το συνταυτισμό και την αυτογνωσία στην αντιθετική βάση του «εμείς» και «αυτοί».

Στο πλαίσιο αυτό μπορεί ίσως να ερμηνευθεί και ο **αυστηρά βυζαντινός χαρακτήρας** του ναού, μολονότι η επιρροή των φράγκων κυριάρχων στους Καλληγόπουλους αποτυπώνεται ακόμη και στο όνομα του -πρωτότοκου πιθανότατα-γιου. Η Καθολική προσγράφεται στην ομάδα των ναών της Φραγκοκρατίας, οι οποίοι διατηρούν και εξελίσσουν τις μεσοβυζαντινές φόρμες, αν και ανεγείρεται σε μια περιοχή, όπου η παρουσία της γοθτικής αρχιτεκτονικής είναι ισχυρή. Η ισχνή παρουσία δυτικότροπων στοιχείων, όπως και σε μια σειρά ναών στη φραγκοκρατούμενη Ελλάδα, περιορίζεται στα όρια της τάσεως για μορφική ποικιλία της βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Η «αρχαϊκότητα» του μνημείου μπορεί επίσης να συνιστά έκφραση όχι μόνο των προτιμήσεων του κτήτορα αλλά και του κοινού για το οποίο προορίζεται. Ενδεχομένως επρόκειτο για το ναό οικισμού, που απευθυνόταν σε ένα ευρύτερο ποίμνιο, δηλαδή στους ρωμιούς αγρότες της περιοχής της Γαστούνης, όπου οι Καλληγόπουλοι είχαν τη γαιοκτησία τους. Ένα τέτοιο τοπόσημο δεν μπορεί παρά να τόνιζε τα μορφολογικά και τυπολογικά στοιχεία που είναι συνδεδεμένα με την ορθόδοξη λατρεία, του κρίσιμου δηλαδή διαχωριστικού κριτηρίου από τους Φράγκους. Εάν, αντίθετα, αποδεχθούμε ότι οι Καλληγόπουλοι, μαζί με την ένταξη στο φεουδαρχικό σύστημα, είχαν προσχωρήσει και στη λατινική Εκκλησία, η διαδικασία ανεγέρσεως της Παναγίας της Καθολικής εμφανίζεται ως προϊόν μιας άλλης, σύνθετης, καταστάσεως: μια οικογένεια, η οποία έχει ασπαστεί το λατινικό δόγμα, ανεγείρει ένα ναό κατά την ορθόδοξη ναοδομία, με ελάχιστα δάνεια από τη δυτική τέχνη.

Εν προκειμένω, οι παράγοντες «αντιπαραθήση και διαχωρισμός» εκλείπουν. Στη θέση τους θα πρέπει ίσως ν' αναζητηθούν στοιχεία που προδίδουν προωθημένες προσπάθειες συγκλίσεως των δύο δογμάτων στο φραγκοκρατούμενο Μοριά. Ενδεχομένως η πρωτοβουλία τους να υποκρύπτει μια τάση εξισορροπήσεως των κτητόρων μεταξύ αφ' ενός των Φράγκων κυριάρχων, εκδηλούμενη, πέρα από την κοινωνική ενσωμάτωση, με το θρησκευτικό εκλατινισμό τους, και αφ' ετέρου του ορθόδοξου πληθυσμού της περιοχής, εκφραζόμενη με την εμμονή στη βυζαντινή αρχιτεκτονική.

Ως κρίσιμοι παράγοντες για την ανέγερση του ναού θα πρέπει να συνυπολογιστούν τόσο η ισχυρή βυζαντινή παράδοση -καθώς η τυχόν προσχώρηση των Καλλιγοπούλων στο λατινικό δόγμα δεν επισύρει αυτομάτως και την αλλαγή στις αισθητικές τους προτιμήσεις-, όσο και οι δυνατότητες των οικοδομικών συνεργείων που δρουν στην περιοχή και εξακολουθούν να κτίζουν κατά το βυζαντινό τρόπο.

Ιερός Ναός Παναγίας Καθολικής Όψη ιερού

4. Βασικές Αρχές Σχεδίου

Αρχικά μετρήσαμε της διαστάσης της εκκλησίας με μέτρο λείζερ. Τα σχέδια της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας σχεδιάστηκαν στο πρόγραμμα AutoCAD. Οι βασικοί όγκοι του Ναού εμπλουτίστηκαν και ολοκληρώθηκαν στην τελική τους μορφή στο πρόγραμμα CADware που μας δίνει την δυνατότητα με την εργαλειοθήκη του (γραμμές , hatch κλπ) να φτάσουμε στην τελική μορφή του σχεδίου.

4.1 Τι είναι το AutoCAD;

Το AutoCAD είναι μια από τις πιο διαδεδομένες εφαρμογές γενικής σχεδίασης που χρησιμοποιείται παγκοσμίως από αρχιτέκτονες, διακοσμητές, σχεδιαστές, μηχανολόγους, ηλεκτρολόγους, πολιτικούς μηχανικούς, τοπογράφους, και γενικότερα για όλους όσους θέλουν να κάνουν ψηφιακή σχεδίαση σχεδίων με υψηλή ακρίβεια.

Ο χειρισμός της εφαρμογής επιτρέπει τόσο τη σχεδίαση σε δύο διαστάσεις για τη δημιουργία τεχνικών σχεδίων, όσο και τη σχεδίαση σε τρεις διαστάσεις για την επεξεργασία εικονικών μοντέλων.

Η γνώση χειρισμού της εφαρμογής AutoCAD θεωρείται σημαντικό εφόδιο σε όποιον ασχολείται με το τεχνικό σχέδιο, ακόμα και χρήστες άλλων εφαρμογών.

4.2 Τι είναι το CADware;

Το CADware είναι αρχιτεκτονικό λογισμικό που εγκαθίσταται στο AutoCAD όπως τα Express Tools και το μετατρέπει σε πραγματικό αρχιτεκτονικό πρόγραμμα. Όλο το πρόγραμμα, τα μενού και τα μηνύματα είναι στην Ελληνική γλώσσα. Το CADware είναι πολύ χρήσιμο σε όσους σχεδιάζουν αρχιτεκτονικά σχέδια κτηρίων. Επίσης για όσους επιθυμούν να πραγματοποιήσουν παρουσιάσεις των μελετών τους με φωτορεαλισμό και κίνηση. Απευθύνεται σε μελετητικά γραφεία, κατασκευαστικές εταιρείες, τεχνικά τμήματα δημοσίων υπηρεσιών (δήμοι, τράπεζες κλπ), αρχιτέκτονες, πολιτικούς μηχανικούς, διακοσμητές, σχεδιαστές.

4.3 Πόσο εύκολο είναι το CADware;

Η εξοικείωση με το συνδυασμό “AutoCAD+CADware” σε σχέση με σκέτο AutoCAD χαρακτηρίζεται από τη σχέση **4 προς 1**.

Είναι δηλαδή τέσσερις φορές ευκολότερο και για να το μάθετε χρειάζεται το 1/4 των ωρών του σκέτου AutoCAD.

Αν ξέρετε ήδη AutoCAD τότε μπορείτε να δουλέψετε με CADware αμέσως ή στη δυσμενέστερη περίπτωση μετά από σεμινάριο 6 ωρών

4.4 Πόσο αλλάζει το περιβάλλον του AutoCAD το CADware;

Το CADware δεν αλλάζει καθόλου το γνωστό περιβάλλον του AutoCAD αλλά ούτε και τον τρόπο λειτουργίας του. Όλες οι εντολές του CADware περιέχονται σε ένα pull down menu που προστίθεται στο τέλος, όπως ακριβώς τα Express Tools. Τις εντολές αυτές μπορείτε να τις χρησιμοποιείτε μαζί με τις εντολές του AutoCAD. Οι εντολές του CADware υπάρχουν και σε εικονίδια - tool bars.

4.5 Χαρακτηριστικά του CADware

- Αρχιτεκτονική σχεδίαση γραμμικών σχεδίων (2D)
- Σχεδίαση τοίχων, ανοιγμάτων, υποστυλωμάτων.
- Διαστασιολόγηση τοίχων και ανοιγμάτων.
- Προσθήκη μόνωσης σε τοίχους.
- Πλούσιες αρχιτεκτονικές διαγραμμίσεις (Hatch).
- Σκάλες όλων σχεδόν των τύπων που χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα.

- Στέγες μονόριχτες, δίριχτες και ισοκλινείς
- Κάγκελα, στηθαία συμπαγή και στηθαία με οπές.
- Ελληνικές γραμματοσειρές.
- Αυτόματα σύμβολα για στάθμες, πινακάκια κουφωμάτων, δείκτες, βελάκια.
- Πλούσιες βιβλιοθήκες επίπλων και αντικειμένων εσωτερικού και εξωτερικού χώρου.
- Εμπλουτισμό των βιβλιοθηκών από τον κάθε χρήστη με νέες που διατηρούν δυναμικά χαρακτηριστικά
- Προμετρήσεις
- Πίνακα Φωτισμού-Αερισμού και άλλα
- Αρχιτεκτονική σχεδίαση τρισδιάστατου κτηριακού μοντέλου (3D)
- Κατά τη σχεδίαση κάτοψης το **CADware** δημιουργεί αυτόματα το 3D μοντέλο των παρακάτω αρχιτεκτονικών στοιχείων:
  - Τοίχοι, κουφώματα, υποστηλώματα.
  - Πλαίσια ανοιγμάτων.
  - Σκάλες όλων σχεδόν των τύπων που χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα.
  - Ειδικές σκάλες που δεν υπακούουν σε κανόνες.
  - Στέγες μονόριχτες, δίριχτες και ισοκλινείς με ή χωρίς οπές.
  - Κάγκελα, στηθαία συμπαγή και στηθαία με οπές.
  - Πλάκες και δοκούς.
- Βιβλιοθήκες επίπλων και αντικειμένων εσωτερικού και εξωτερικού χώρου.
- Τροποποιήσεις σχεδίων 2D και 3D. Το **CADware** περιλαμβάνει εντολές για την εύκολη τροποποίηση των παρακάτω αρχιτεκτονικών στοιχείων:
  - Τοίχων
  - Ανοιγμάτων
  - Κλιμακοστασίων
  - Κάγκελων
  - Στηθαίων
  - Πλακών
  - Δοκών
  - Στεγών
  - Τροποποίηση χρωμάτων των αντικειμένων, ακόμα και των blocks, χωρίς διάσπαση.
  - Υλικών φωτορεαλισμού
  - Κλίμακας σχεδίασης με αυτόματη ενημέρωση των στοιχείων του σχεδίου που επηρεάζονται
- Όλα τα αντικείμενα που δημιουργεί το **CADware** αναγνωρίζονται από το **AutoCAD** σαν αντικείμενα **AutoCAD**.

- Το σκέτο **AutoCAD** μπορεί να ανοίξει σχέδια που περιέχουν αντικείμενα CADware, να τα επεξεργαστεί και να τα τυπώσει χωρίς κανένα πρόβλημα. Τα αντικείμενα του **CADware** αναγνωρίζονται από το **AutoCAD** σαν απλά Blocks. Μετά τη διάσπασή τους, (explode) συμπεριφέρονται όπως τα διασπασμένα Blocks του **AutoCAD**.
- Αυτόματες Τομές και Όψεις
  - Για τις ανάγκες των σχεδίων της οικοδομικής άδειας το **CADware** περιλαμβάνει εντολή που πραγματοποιεί τομές και όψεις στο τρισδιάστατο μοντέλο του κτηρίου. Όταν εφαρμόζεται η εντολή Τομής-Όψης σε ένα σχέδιο, μπορεί να τέμνει και να προβάλλει ΟΛΑ τα αντικείμενα που είναι σχεδιασμένα και όχι μόνο τα 3D Solids.
- Τοπογραφικά
  - Για τις ανάγκες σχεδίασης οικοπέδων, γηπέδων και αγροτεμαχίων, το **CADware** περιλαμβάνει υποσύστημα τοπογραφικών εντολών με εκτεταμένες δυνατότητες:
    - Σχεδίαση οικοπέδων από τρίγωνα
    - Διαστασιολόγηση οικοπέδων
    - Εμβαδομέτρηση οικοπέδων με τους τύπους του Ήρωνα ή του Simpson
    - Αρίθμηση κορυφών οικοπέδου
    - Εισαγωγή συντεταγμένων σε κάθε κορυφή
    - Εισαγωγή στο σχέδιο σημείων που προέρχονται από τοπογραφικό όργανο.
    - Για τις ανάγκες του τρισδιάστατου μοντέλου, το **CADware** μπορεί να δημιουργήσει το ανάγλυφο του εδάφους είτε από υψομετρικές καμπύλες είτε από σημεία με x,y,z συντεταγμένες.
- Σχέδια, Εικόνες και Video παρουσίασης αρχιτεκτονικού θέματος.
  - Οι δυνατότητες του **CADware** επεκτείνονται με τα υποσυστήματα φωτορεαλισμού και κίνησης.
    - Φωτορεαλισμός:
Όλα τα αντικείμενα που δημιουργεί το **CADware**, συνοδεύονται με στάνταρ υλικά φωτορεαλισμού, από την πλούσια βιβλιοθήκη έτοιμων οικοδομικών υλικών. Με μια αυτόματη βηματική διαδικασία, το πρόγραμμα προσθέτει τα υλικά στη σωστή τους κλίμακα, τα φώτα και δημιουργεί την εικόνα.
    - Κίνηση:
Το έτοιμο μοντέλο του κτηρίου, μπορεί να μας δώσει Video μέσω διαδρομών περιήγησης. Η διαδικασία είναι απλή και αξιοποιεί τα υλικά και τα φώτα φωτορεαλισμού που έχουν τοποθετηθεί στο θέμα.

Αυτόματες Τομές και Όψεις

Για τις ανάγκες των σχεδίων της οικοδομικής άδειας το CADware περιλαμβάνει εντολή που πραγματοποιεί **τομές και όψεις**

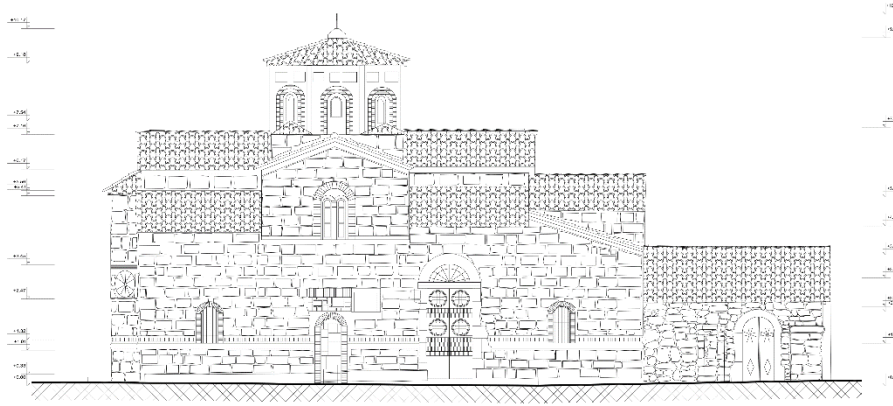
στο τρισδιάστατο μοντέλο του κτιρίου.

Όταν εφαρμόζεται η εντολή Τομής-Όψης σε ένα σχέδιο, μπορεί να τέμνει και να προβάλει ΟΛΑ τα αντικείμενα που είναι σχεδιασμένα και όχι μόνο τα 3D Solids.

5. Αρχιτεκτονικά Σχέδια

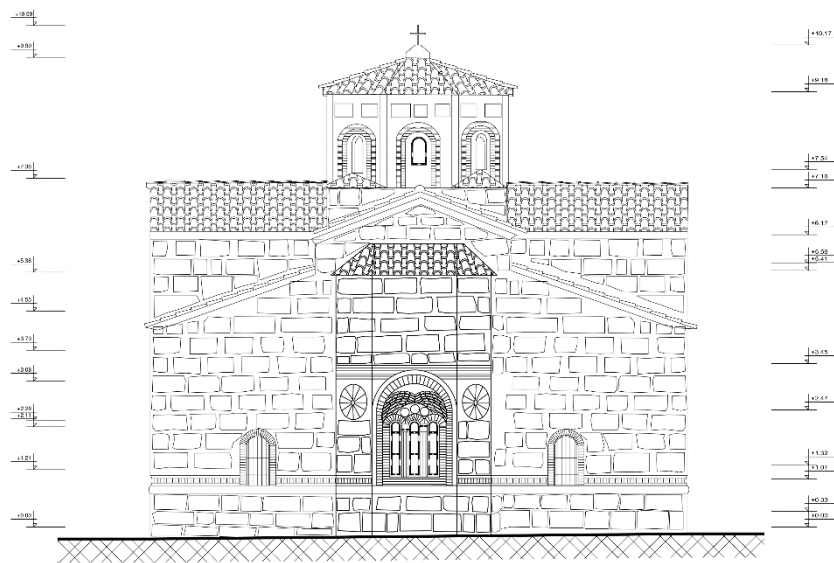
5.1 ΟΥΨΕΙΣ

ΟΥΨΗ Α

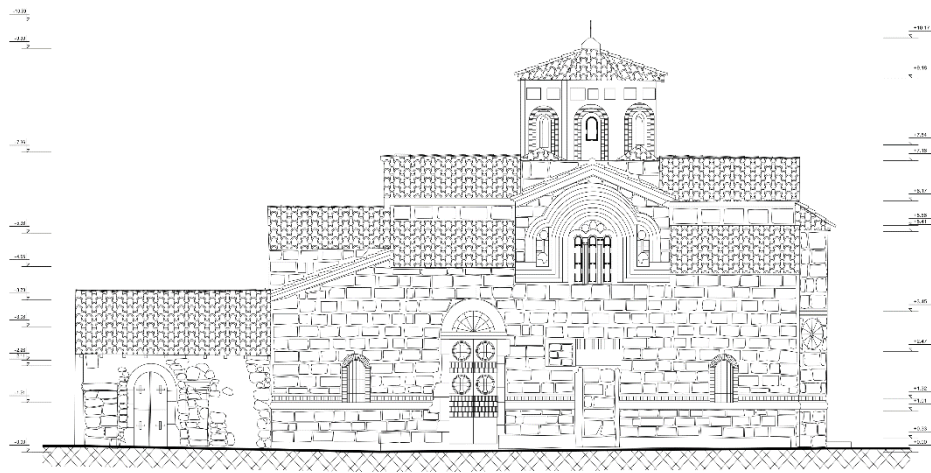
Όψη Α εκκλησίας Παναγίας Καθολικής

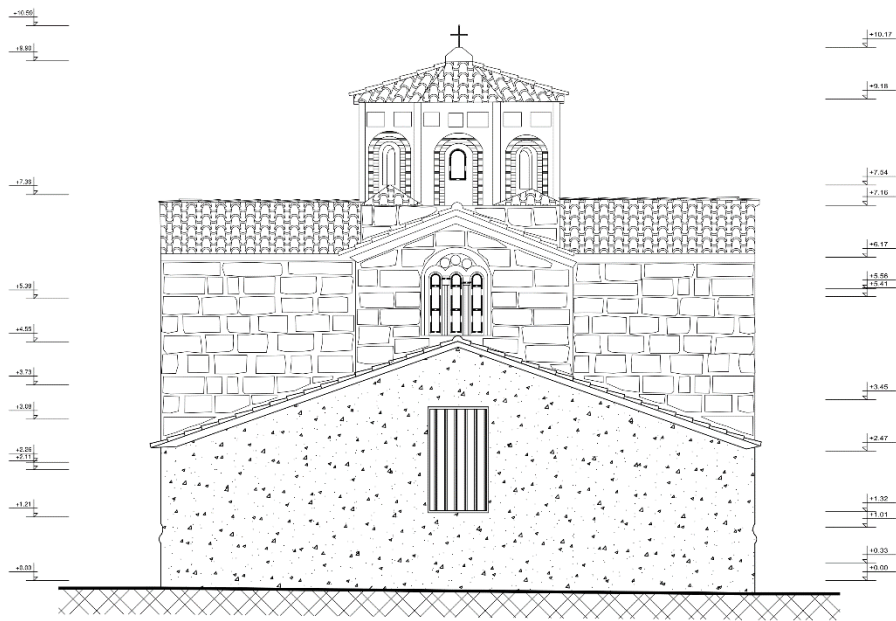
—•••••
•••••

Οψη Β Παναγίας Καθολικής

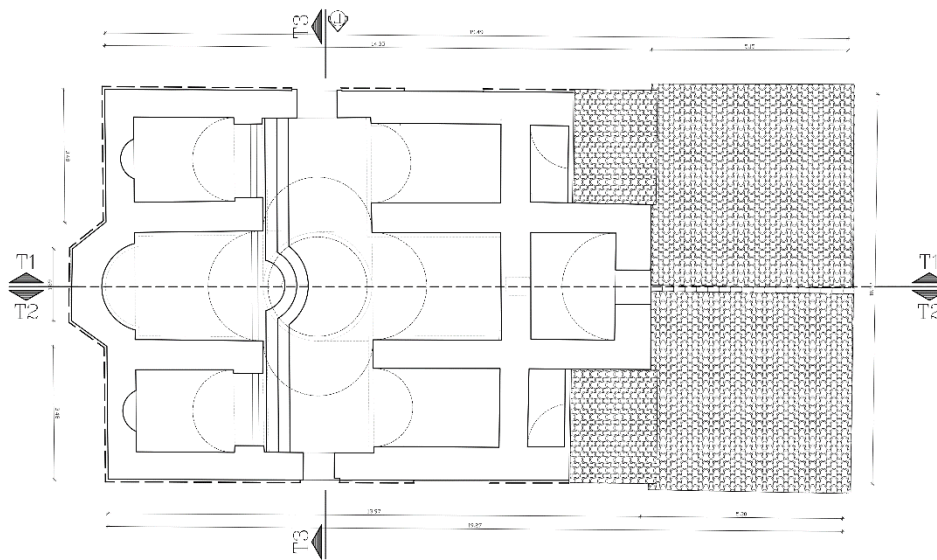
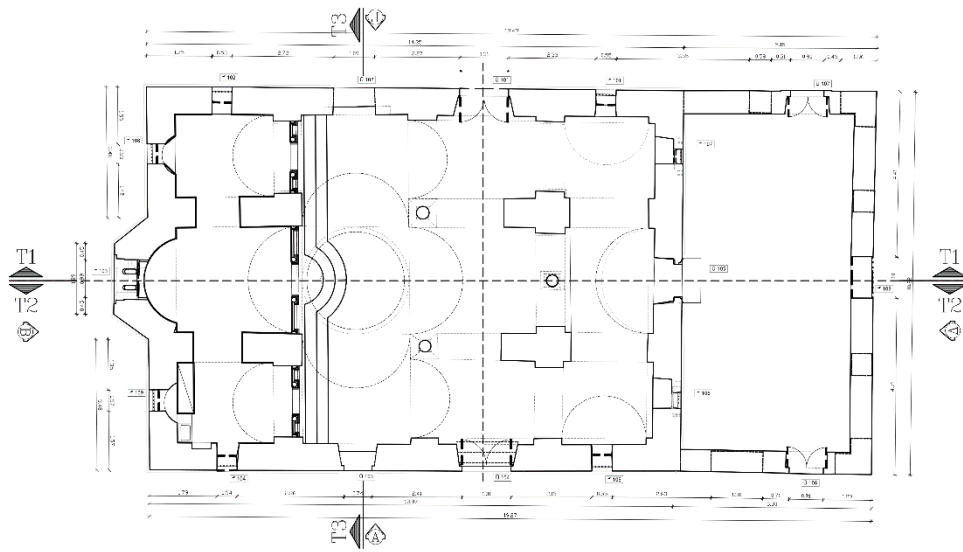

Οψη Γ Παναγίας Καθολικής

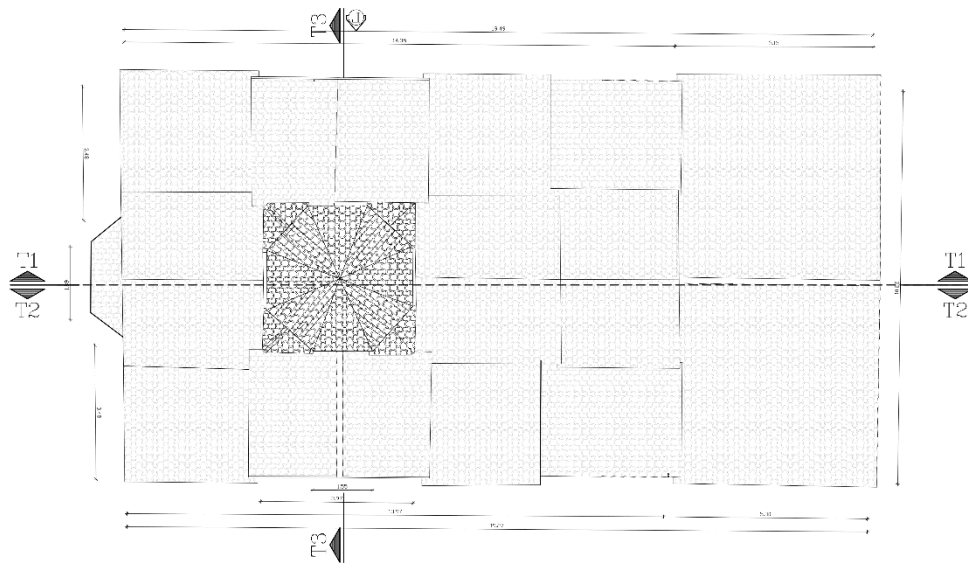

Όψη Δ Παναγίας Καθολικής

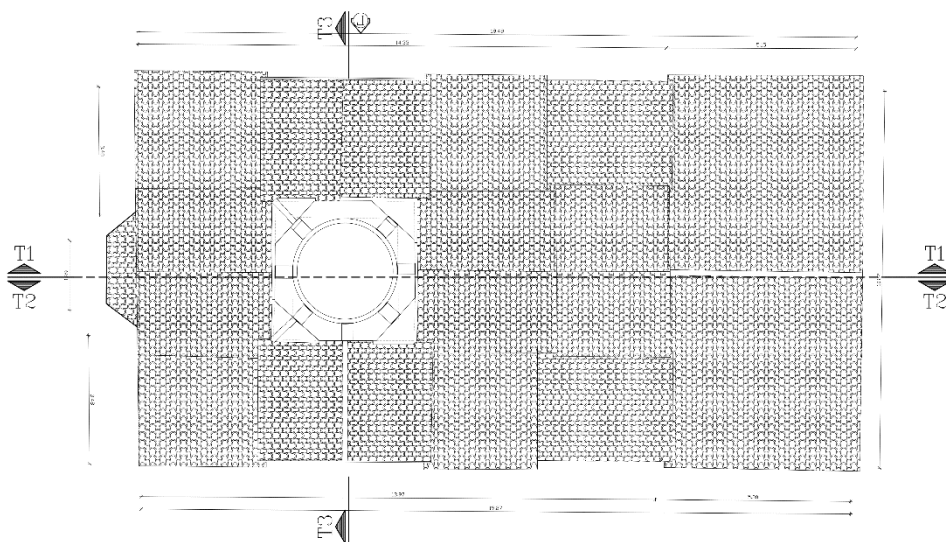
5.2 Κατόψεις

Κάτοψη Ισογείου Παναγίας Καθολικής

Κάτοψη Στέγης Παναγίας Καθολικής

Κάτοψη Τρούλου Παναγίας Καθολικής

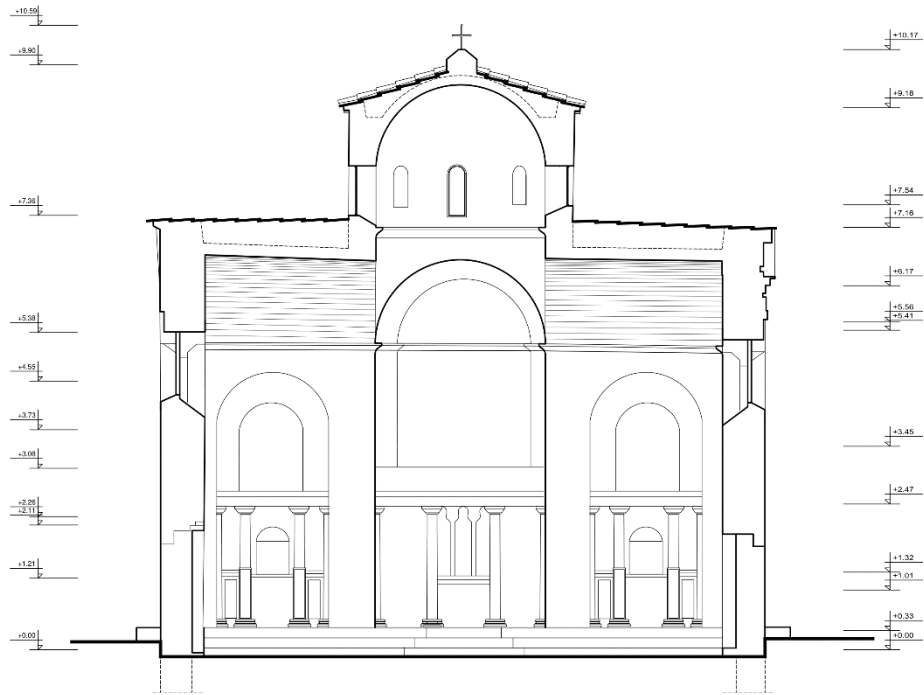
5.3 Τομές

Τομή 1

Τομή 2

Τομή 3

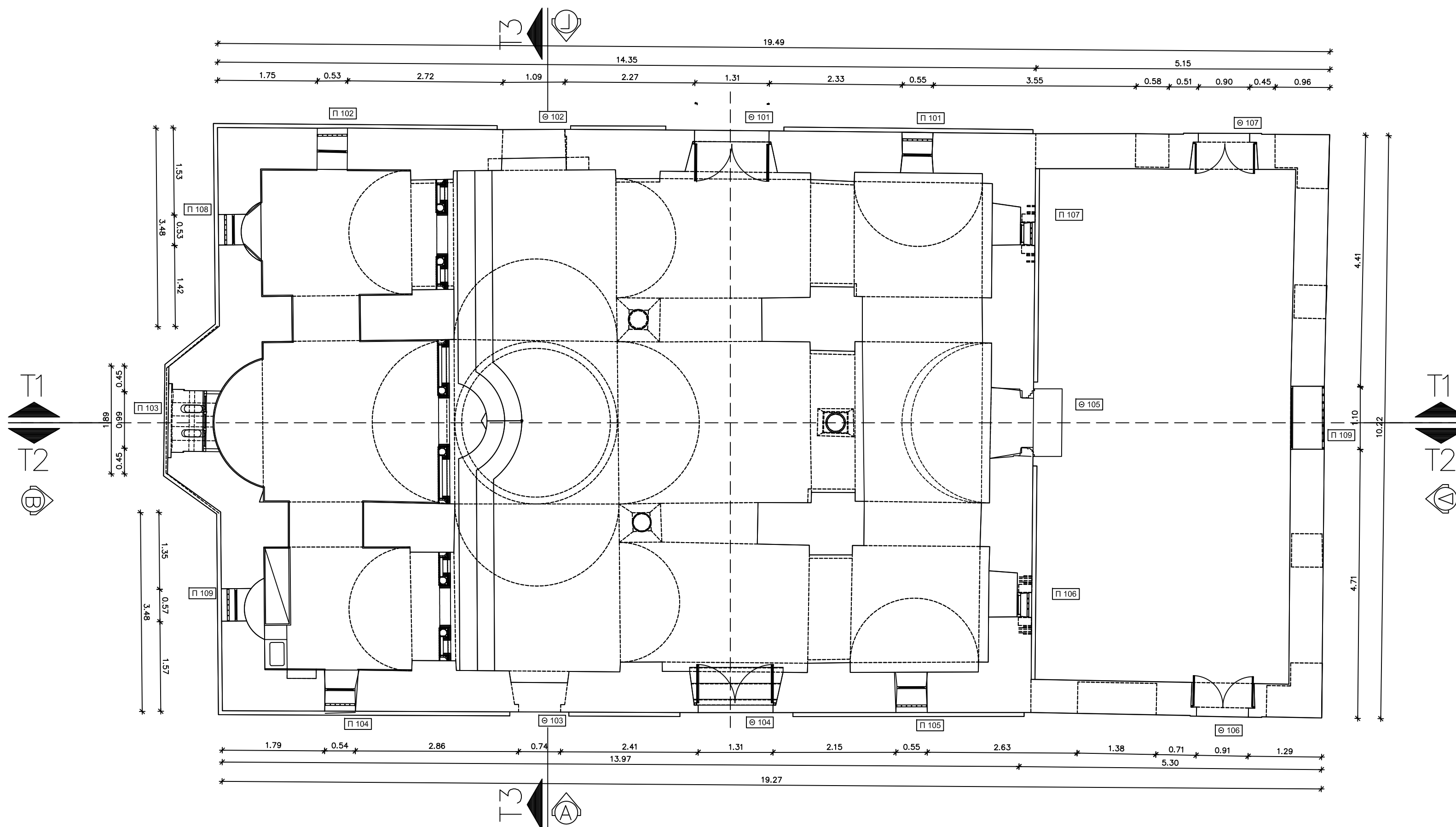
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στον αιώνα μας, στην Ελλάδα, τον κύριο διεκδικητή του ρόλου του πολιτιστικού και θρησκευτικού απογόνου του Βυζαντίου, αρκετά θέματα έχουν απασχολήσει την Εκκλησία, τόσο σαν θεσμό, όσο και σαν επίσημη αρχή, αλλά και τον αρχιτεκτονικό κόσμο. Ωστόσο, ένα από τα θέματα που φαίνεται ότι δεν έχει τεθεί σοβαρά επί τάπητος είναι η τυπολογία και η μορφολογία του σύγχρονου ορθόδοξου ναού και το μέλλον του.

Δεν θα ήταν παρακινδυνευμένο να υποστηριχθεί ότι ο ορθόδοξος ναός δεν παρουσιάζει κανένα σημάδι ανανέωσης, παρά μόνο μια διαρκή στασιμότητα, σε κάτι που υποτίθεται ότι θα έπρεπε να μεταβάλλεται ανάλογα με τις απαιτήσεις των καιρών και τις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες, όπως άλλωστε γινόταν επί τόνους αιώνες στην ιστορία του βυζαντινού ναού. Άλλωστε, αν η κατοικία του ανθρώπου υιοθετεί άπειρες χωρικές μορφές γιατί η κατοικία του ορθόδοξου Θεού πρέπει να αποκρυσταλλώνεται σε μια χωρική λύση αμετάβλητη και ανελαστική. Ωστόσο, το πρόβλημα δεν έγκειται τόσο στην στείρα αναπαραγωγή προτύπων του παρελθόντος, όσο στον τρόπο με τον οποίο συντελείται η αναπαραγωγή αυτή την στιγμή που θέλουμε να θεωρούμε ότι ο χριστιανισμός είναι μία ζωντανή θρησκεία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- www.academia.edu απόσπασμα από τον ΤΟΜΟ ΚΔ' (2003) του Δημήτριου Αθανασούλη με τίτλο «*Η αναχρονολόγηση του ναού της Παναγίας της Καθολικής στη Γαστούνη*».
- www.palioahrista.gr *Floga Κυρίου/Ιερές Μονές 2009*
- www.facebook.com /Παναγία Καθολική
- www.greekarchitects.gr απόσπασμα από το άρθρο των Τσαγγαλάς Ευάγγελος και Μπάρμπας Κωνσταντίνος, «*Αρχιτεκτονικές Ματιές 2006*» copyright© 2002-2015
- www.taxydromos.gr «*Η αρχιτεκτονική των ορθόδοξων ελληνικών ναών*» Νατάσα Καλιακούδα – Ιστορικός Τέχνης
- www.art-cad.gr πληροφορίες για το πρόγραμμα σχεδίασης cadware ©2003-2015 ART LTD- Architectural Technology
- main.loukakis.gr πληροφορίες για το πρόγραμμα σχεδίασης autocad Σχεδίαση και Copyright ΛΟΥΚΑΚΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ & ΣΥΝ

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
 ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
 ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

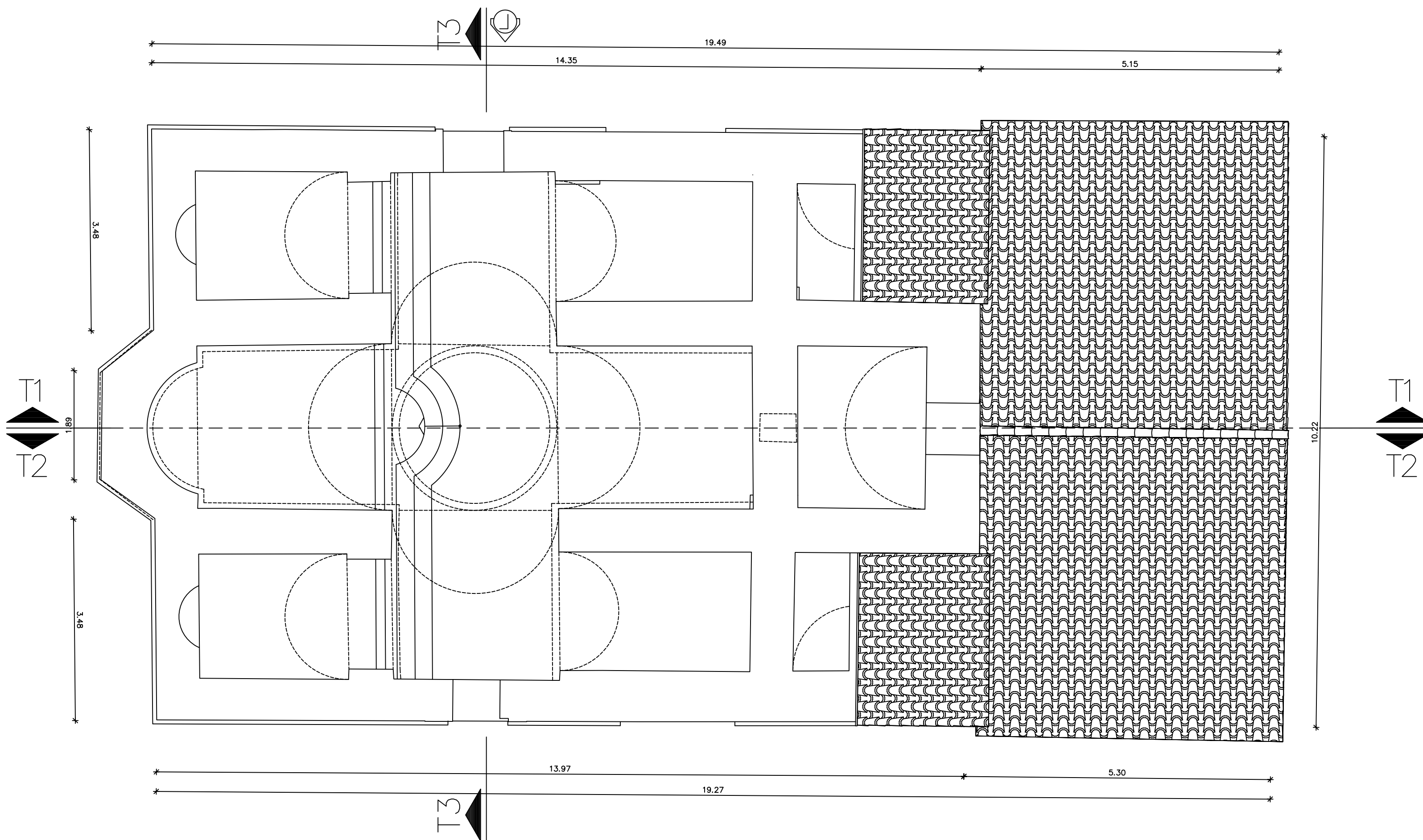
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΑΜ 5101
 ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ (στάθμη +0,50)

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
 ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
 ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

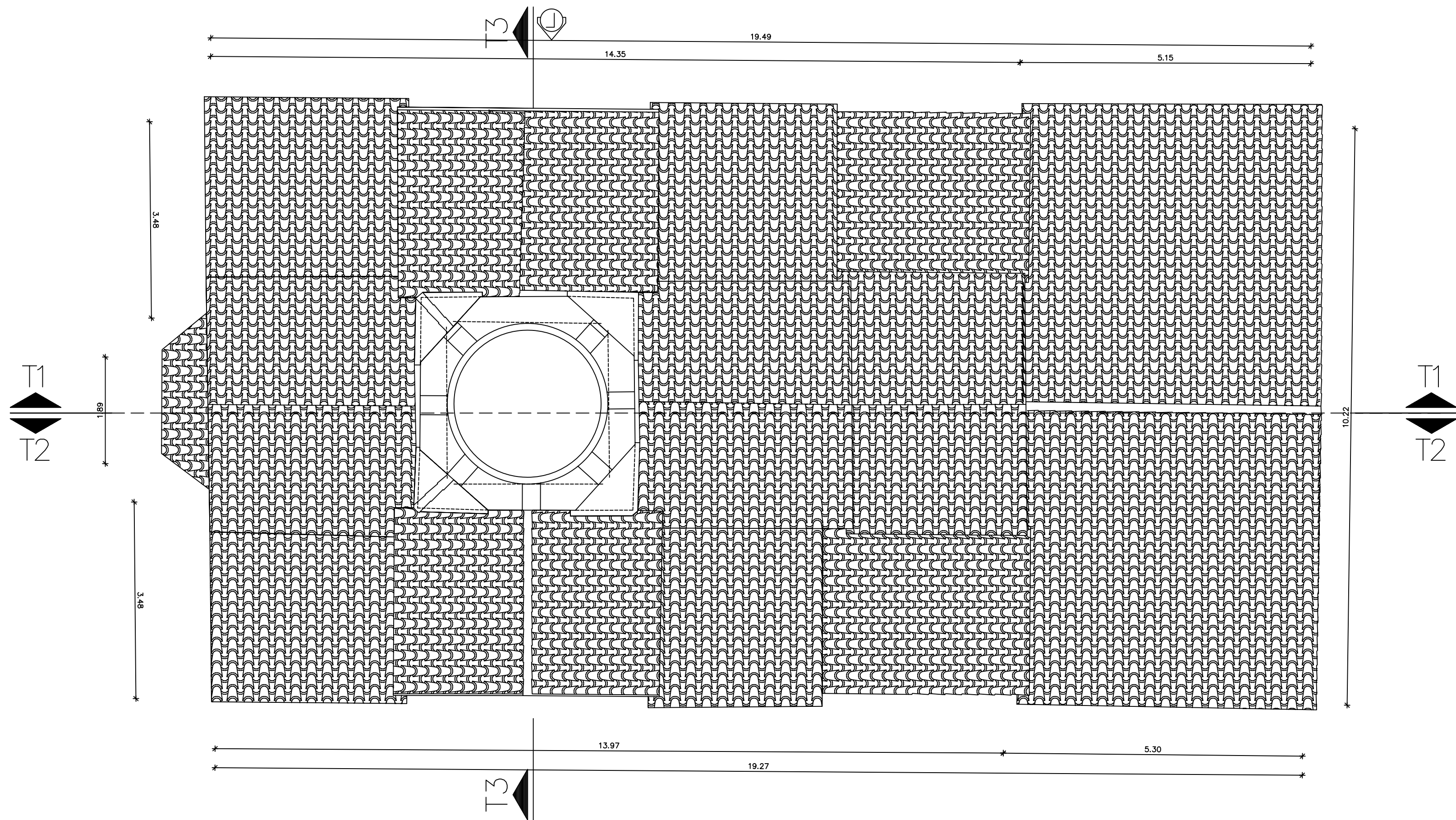
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
 ΑΜ 5101
 ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
 ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ (στάθμη +4,50)

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
 ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
 ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

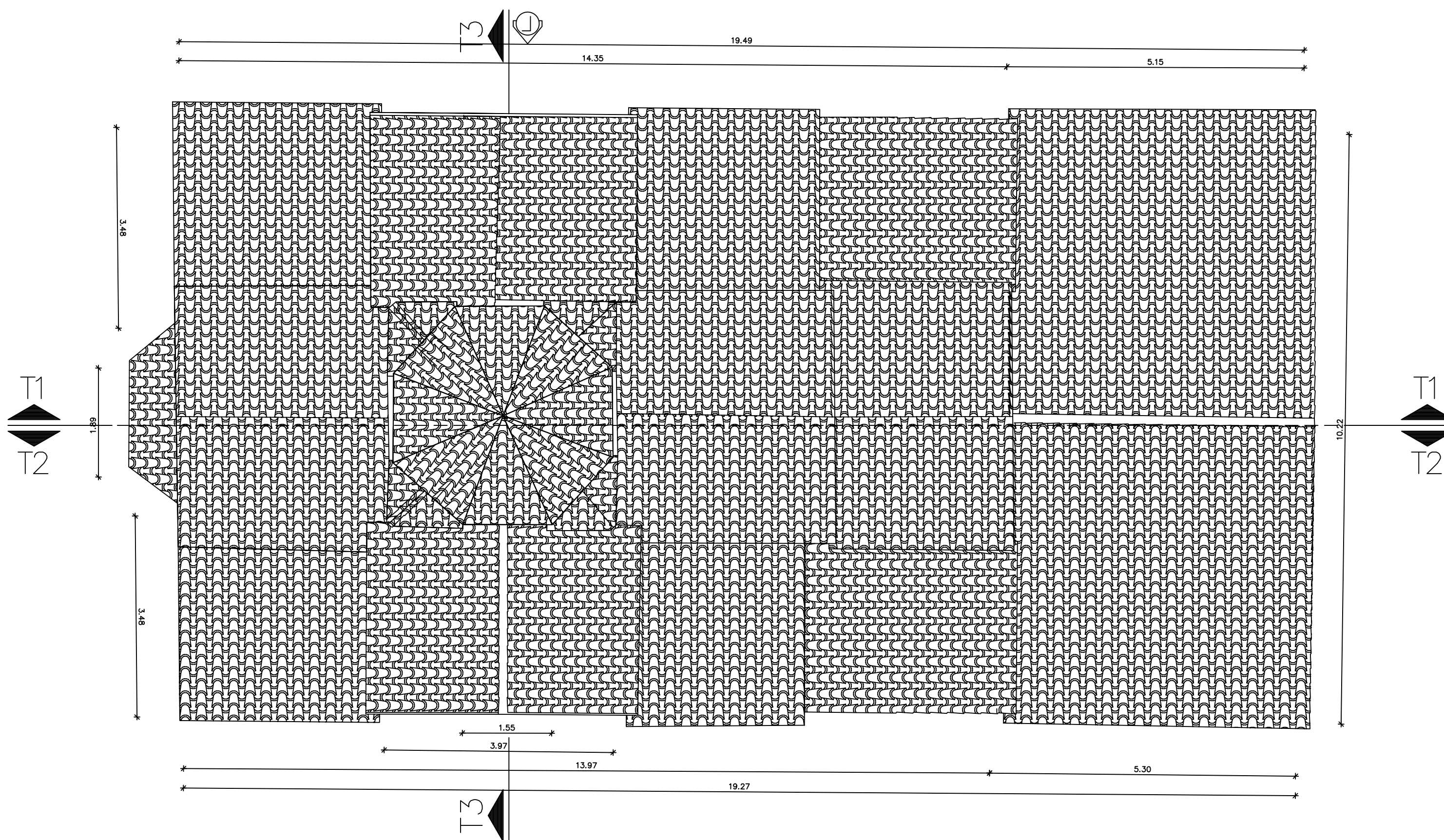
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
 ΑΜ 5101
 ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
 ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΚΑΤΟΨΗ ΟΚΤΑΓΩΝΟΥ ΤΡΟΥΛΟΥ

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
 ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
 ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

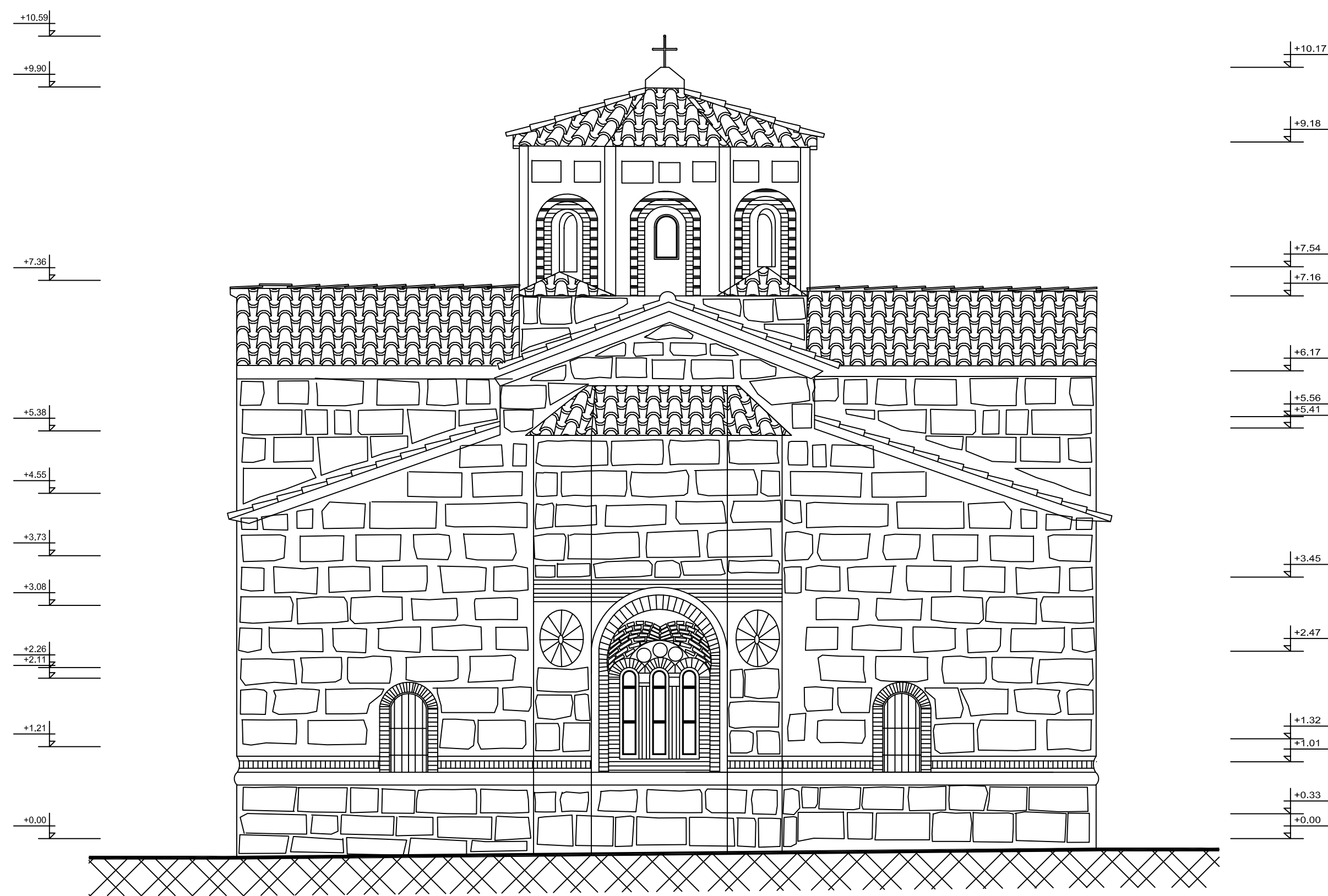
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
 ΑΜ 5101
 ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
 ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΚΑΤΟΨΗ ΣΤΕΓΗΣ

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΟΦΗ Β

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

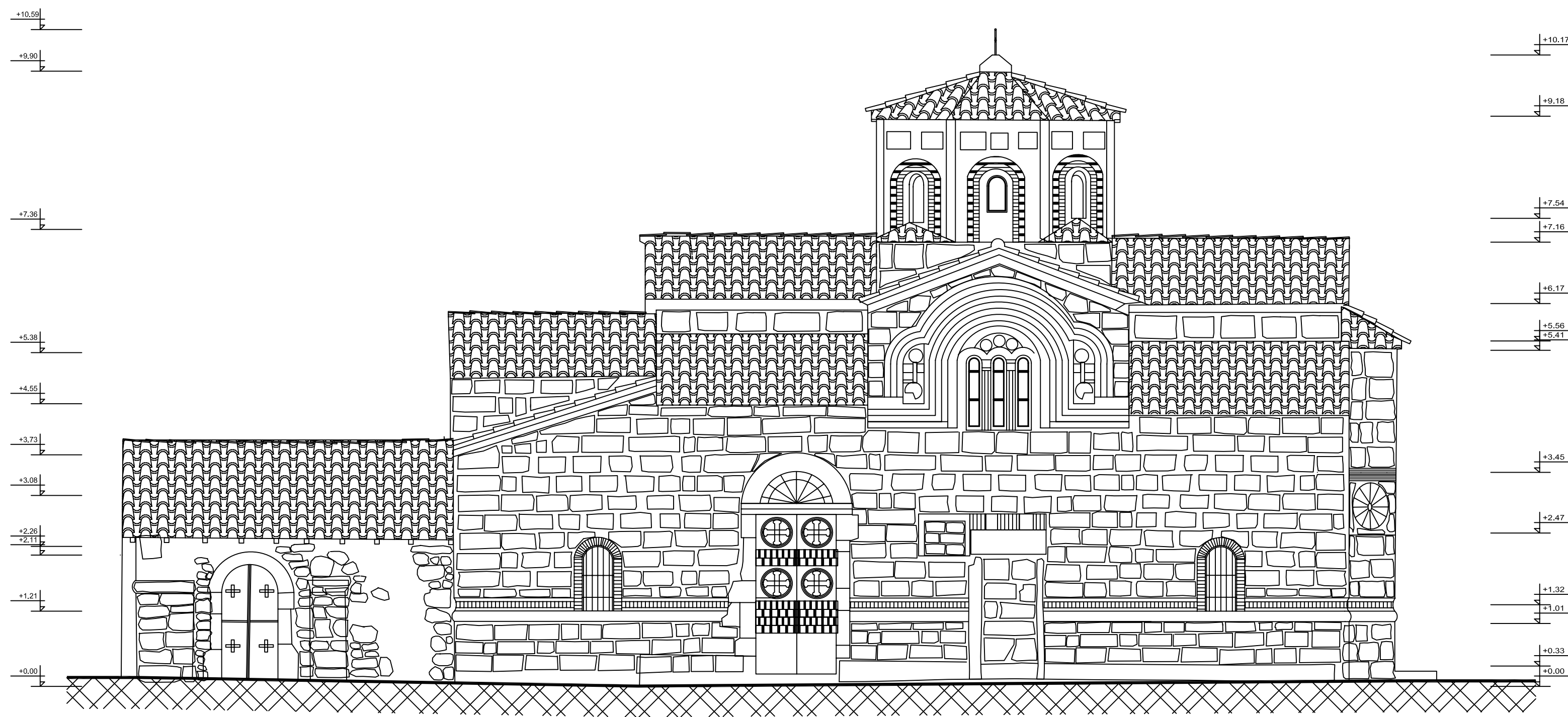
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΑΜ 5101
ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΟΦΗ Β

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 :50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΟΨΗ Γ

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
 ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
 ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

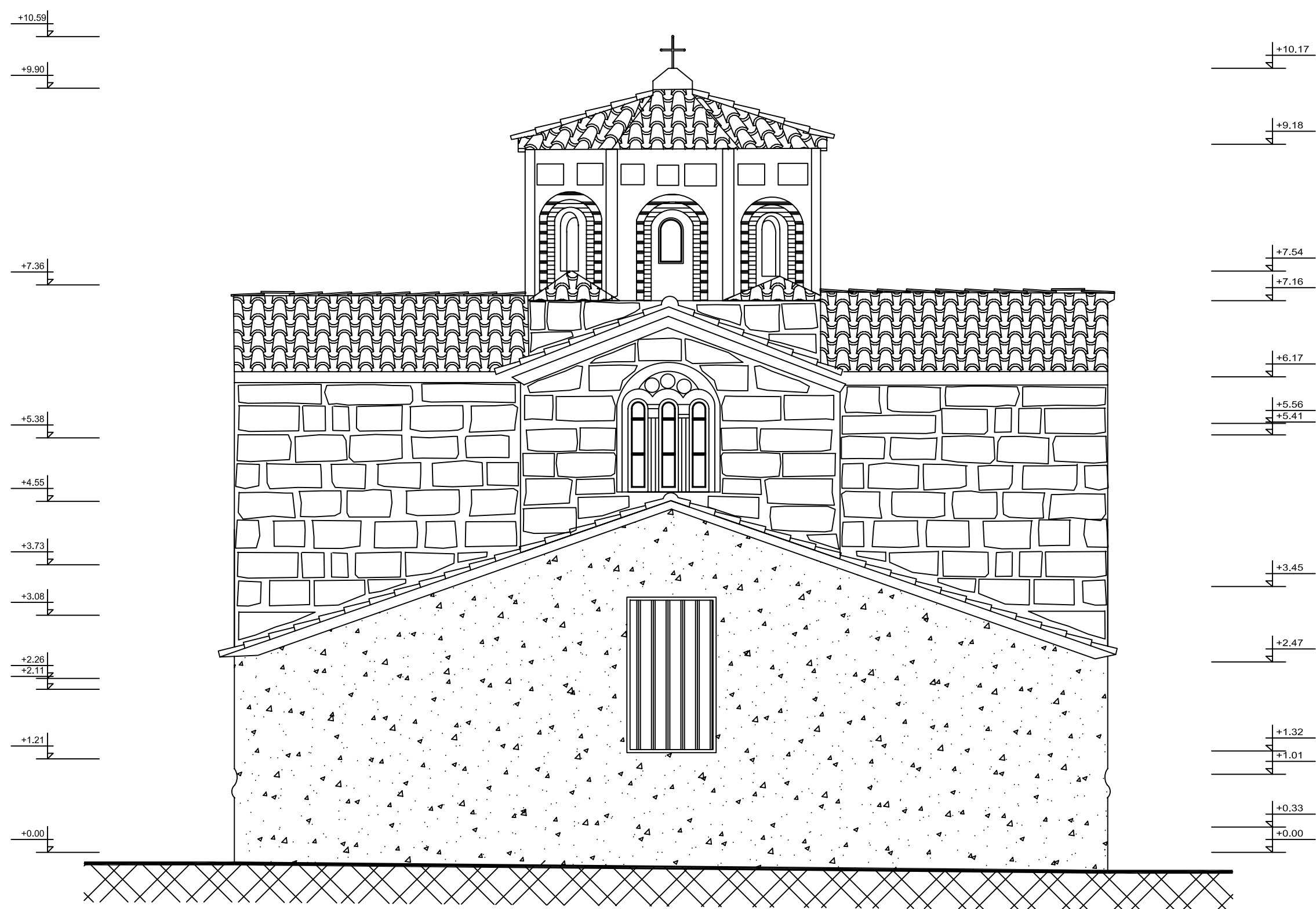
ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
 ΑΜ 5101
 ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
 ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΟΨΗ Γ

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΟΨΗ Δ

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
 ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
 ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
 ΑΜ 5101
 ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
 ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΟΨΗ Δ

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
 ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΤΟΜΗ Τ1-Τ1

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ :	ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΑΜ 5101 ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΑΜ 4064
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ :	ΤΟΜΗ Τ1-Τ1
	ΚΛΙΜΑΚΑ : 1:50
ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ :	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΤΟΜΗ Τ2-Τ2

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

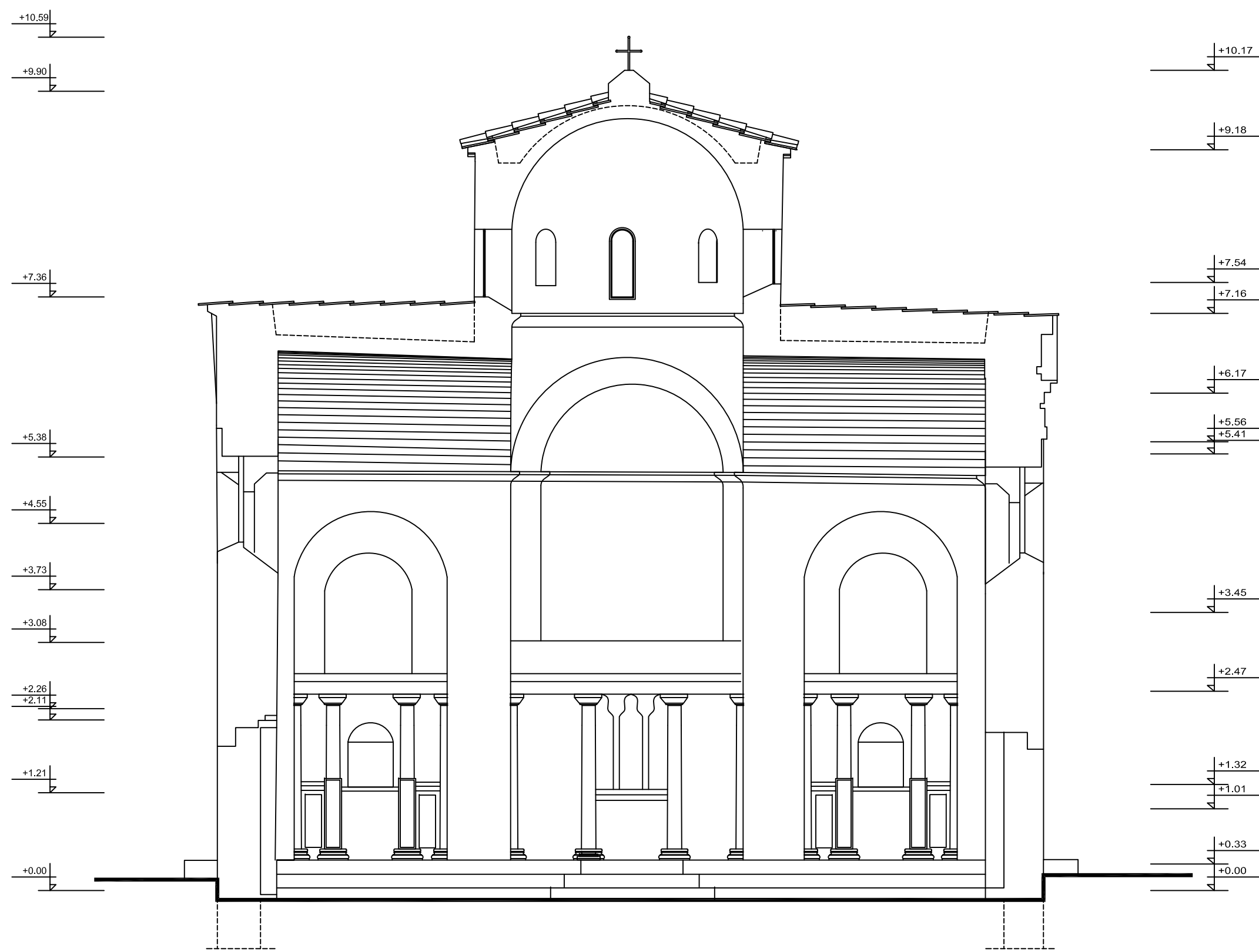
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ : ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΑΜ 5101
ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΤΟΜΗ Τ2-Τ2

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1:50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΤΟΜΗ Τ3-Τ3

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ
ΕΡΓΑΣΙΑ :** ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΣ
ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΓΑΣΤΟΥΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΚΟΥΛΟΥΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΑΜ 5101
ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ
ΑΜ 4064

ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ : ΤΟΜΗ Τ3-Τ3

ΚΛΙΜΑΚΑ : 1 : 50

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ